

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо організації самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА»

*(для студентів 1 курсу денної форми навчання спеціальності
«Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно)»)*

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2019

Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства» (для студентів 1 курсу денної форми навчання спеціальності «Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно)») / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. Т. В. Михайлова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 59 с.

Укладач ст. викл., канд. філол. наук Т. В. Михайлова

Рецензент О. Л. Ільєнко, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

Рекомендовано кафедрою іноземних мов, протокол № 9 від 08 травня 2019 р.

Методичні рекомендації укладено відповідно до вимог робочої навчальної програми з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства» та має на меті допомогти студентам-філологам організувати самостійну роботу щодо вивчення основ цієї дисципліни.

ЗМІСТ

Передмова	5
Вступ	6
Розділ 1 Організація самостійної роботи студентів під час підготовки до занять з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства»	8
1.1 Самостійна робота як вид діяльності.....	8
1.2 Види й форми організації самостійної роботи студентів	9
1.3 Самостійна робота з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства».....	10
1.4 Загальні рекомендації та вимоги щодо організації самостійної роботи студентів з вивчення навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства».....	11
1.4.1 Вимоги до самостійної роботи студентів.....	11
1.4.2 Підготовка до лекцій.....	12
1.4.3 Самостійна праця на лекціях. Конспектування лекцій... ..	12
1.4.4 Підготовка до практичних занять.....	14
1.4.5 Науково-дослідна робота студентів.....	15
1.4.6 Опрацювання науково-навчальних джерел.....	16
1.4.7 Укладання доповіді (виступу).....	17
1.4.8 Створення презентацій до виступу.....	19
1.4.9 Підготовка та оформлення реферату.....	20
1.4.10 Оформлення плану наукового тексту.....	22
1.4.11 Укладання есе.....	23
1.4.12 Укладання глосарію.....	24
1.4.13 Складання кросвордів з певних тем.....	25
1.4.14 Система поточного й підсумкового контролю.....	26
1.4.15 Виконання контрольних робіт.....	27
1.4.16 Консультації з навчальної дисципліни.....	27
1.4.17 Підготовка до іспиту.....	28
Розділ 2 Питання для самостійного опрацювання навчального матеріалу за темами практичних занять	29
Змістовий модуль 1 Мова, її природа, функції, походження та розвиток	29
Практичне заняття 1 Мова, її природа та сутність.....	29
Практичне заняття 2 Мова й суспільство.....	30
Практичне заняття 3 Походження й закономірності походження мов.....	31
Практичне заняття 4 Генеалогічна класифікація мов.....	32
Практичне заняття 5 Письмо: виникнення, види й етапи розвитку, значення в історії людства.....	33
Практичне заняття 6 Графіка. Види алфавітів. Орфографія. Принципи орфографії.....	34

Змістовий модуль 2 Фонетична й лексико-семантична підсистеми мови.....	35
Практичне заняття 7 Фонетика. Аспекти вивчення звуків. Класифікація звуків. Фонема: визначення, позиції, варіанти.....	35
Практичне заняття 8 Фонетичні процеси й закони. Просодичні засоби мовлення (наголос, інтонація).....	36
Практичне заняття 9 Лексикологія як розділ мовознавства. Слово та його значення. Класифікації слів.....	37
Практичне заняття 10 Лексико-семантична підсистема мови, її структура. Фразеологія та лексикографія як розділи мовознавства.....	39
Практичне заняття 11 Національно-культурна специфіка значення слова. Мовні картини світу.....	40
Практичне заняття 12 Еквівалентна й безеквівалентна лексика. Лексичні паралелі.....	41
Змістовий модуль 3 Граматична структура мови	42
Практичне заняття 13 Морфологія. Види морфем і способи творення слів.....	42
Практичне заняття 14 Частини мови. Способи вираження граматичних значень у різних мовах.....	43
Практичне заняття 15 Речення та його ознаки. Типи речень, Актуальне членування речення.....	44
Практичне заняття 16 Текст як синтаксична одиниця. Функціональні стилі мови.....	45
Практичне заняття 17 Типологічна й соціологічна класифікації мов світу.....	46
Додаток А. Теми рефератів з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства».....	48
Додаток Б. Питання на іспит з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства».....	51
Додаток В. Список рекомендованої літератури.....	53
Базова література.....	53
Допоміжна література.....	54
Словники.....	57
Додаток Г. Ресурси Інтернету.....	59

ПЕРЕДМОВА

Пропоновані «Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства» підготовлені для студентів 1 курсу денної форми навчання, які здобувають вищу освіту за спеціальністю «Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно)».

Методичні рекомендації щодо організації самостійної праці студентів є обов'язковою частиною в навчально-методичних комплексах забезпечення викладання всіх навчальних дисциплін. До складу такого комплексу зі вступу до мовознавства належать ще конспект лекцій, збірник вправ, методичні рекомендації щодо підготовки до практичних занять, а також щодо виконання модульних і підсумкових контрольних робіт та ін.

Мета методичних рекомендацій – поінформувати про види й форми самостійної роботи під час підготовки до практичних занять з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства», надати поради щодо проведення такої роботи, узагальнити методи й прийоми виконання певних навчальних завдань, довести до відома студентів вимоги до виконання контрольних робіт, критерії їх оцінювання тощо.

Видання містить вступ, розділ про види й форми самостійних робіт, правила їх підготовки та здійснення, вимоги до виконання контрольних робіт, розділ про питання для самостійного опрацювання навчального матеріалу за темами практичних занять, особливості підготовки до іспиту, а також додатки (питання до іспиту, теми рефератів з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства», список рекомендованої літератури для підготовки до практичних занять і написання рефератів, перелік ресурсів Інтернету).

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Вступ до мовознавства» в системі підготовки студентів-філологів має важливе значення, зважаючи на її пропедевтичний, підготовчий характер, оскільки покликана ознайомити студентів з основними лінгвістичними поняттями й термінами, що сприятиме в подальшому більш глибокому й детальному вивченню мовознавчих дисциплін.

Мета навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства» – сформувати у студентів теоретичне підґрунтя для подальшого вивчення іноземних мов і лінгвістичних дисциплін та майбутньої професійної діяльності, а також навички щодо зіставлення систем рідної та іноземної мов для подальшого вільного оперування ними під час перекладацької діяльності.

Завдання навчальної дисципліни:

1) ознайомити студентів із закономірностями будови, системної організації мовних одиниць, розвитку й функціонування мови в її багатоаспектних зв'язках з людиною, культурою, історією, суспільством;

2) вивчити закони розвитку та взаємодії мов у діахронічному й синхронічному аспектах;

3) сформувати в майбутніх перекладачів уявлення про базові мовні одиниці, поняття, явища й процеси;

4) ознайомити з основними методами мовознавчих досліджень;

5) сформувати теоретичне підґрунтя для подальшого вивчення іноземних мов і лінгвістичних дисциплін та майбутньої професійної діяльності;

6) навчити осмислено оперувати лінгвістичною термінологією;

7) розвивати навички лінгвістичного аналізу та експерименту;

8) розвивати вміння самостійно аналізувати мовні явища й процеси.

Результати навчання: студенти, вивчивши навчальну дисципліну, повинні:

1) знати:

- мету й завдання, структуру, основні поняття й терміни, проблематику сучасного мовознавства;

- сутність знакової природи мови, її структуру, функції та розвиток;

- характер взаємозв'язків мови й мислення, мови й мовлення, мови й суспільства;

- закони розвитку та взаємодії мов у діахронічному й синхронічному аспектах;

- види, властивості й функції одиниць та явищ усіх мовних рівнів;

- основні принципи системної організації мови;

- види лексикографічних праць;

- граматичні категорії, форми й значення, синтетичні й аналітичні способи вираження граматичних значень;

- особливості генеалогічної, типологічної, соціолінгвістичної, ареальної, лінгвокультурологічної класифікацій мов світу;

- основні методи й прийоми дослідження мовних явищ; основи лінгвістичного аналізу мовних одиниць.

2) уміти:

- пояснювати закономірності виникнення, розвитку й функціонування мови;
- аналізувати мовні явища на фонетичному, лексико-семантичному, морфологічному, синтаксичному рівнях, робити власні висновки й узагальнення;
- застосовувати набуті знання й основні методи дослідження під час лінгвістичного опису мовних одиниць кожного рівня мовної структури;
- вільно володіти лінгвістичною термінологією;
- творчо розв'язувати поставлені лінгвістичні проблеми, використовуючи здобутки сучасного мовознавства й результати власних спостережень над мовою;
- користуватися лексикографічними працями;
- використовувати набуті знання на заняттях з інших дисциплін мовознавчого циклу й під час майбутньої професійної діяльності;

3) мати такі компетентності, як:

- мовно-теоретична, яка полягає в знанні закономірностей будови, системної організації мовних одиниць, розвитку й функціонування мови в її багатоаспектних зв'язках з людиною, культурою, історією, суспільством, що становить теоретичне підґрунтя для подальшого вивчення іноземних мов і лінгвістичних дисциплін та майбутньої професійної діяльності;
- дослідницька, що передбачає знання основних методів мовознавчих розвідок і вміння їх застосовувати;
- професійно-термінознавча, що передбачає знання й розуміння мовознавчих термінів й вміння ними оперувати;
- лексикографічна, що передбачає знання видів словникарських праць, вміння ними користуватися та знаходити потрібні довідки під час професійної діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства» відведено 120 годин / 4 кредити ECTS.

РОЗДІЛ 1 ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА»

1.1 Самостійна робота як вид діяльності

Основне завдання вищої освіти полягає у формуванні творчої особистості фахівця, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. Тому самостійна робота є одним з найважливіших складників освітнього процесу. Незалежно від обраної галузі діяльності та фаху будь-який молодий спеціаліст повинен мати фундаментальні знання, уміння й навички за своїм профілем, досвід дослідницької та творчої діяльності щодо розв'язання нових проблем у професійній діяльності.

Мета навчання в закладі вищої освіти – максимально опанувати кожен дисципліну, підготуватися до складання модулів, заліку, іспиту з неї, щоб у результаті здобути всебічні знання з усіх потрібних наук, стати кваліфікованим фахівцем відповідного профілю й рівня, компетентним, відповідальним, здатним до ефективної праці за спеціальністю, готовим до професійного зростання, соціально й професійно мобільним, а отже, стати конкурентним на ринку праці,

Самостійна робота студента – це важливий складник навчального процесу, обов'язковий для кожного студента, тобто планована навчальна й науково-дослідна індивідуальна праця, яку студент виконує в позааудиторний або аудиторний час за завданням та за методичного керівництва викладача, але без його безпосередньої участі (можлива часткова участь педагога). Така робота передбачає максимальну індивідуалізацію діяльності студента, удосконалення його творчої особистості. Зміст та обсяг самостійної роботи з навчальної дисципліни визначено державними освітніми стандартами, навчальними планами, робочими програмами навчальних дисциплін тощо.

Під час самостійної праці студент повинен не просто запам'ятовувати матеріал лекцій і посібників, а здобувати вміння формулювати проблему, аналізувати й обирати шляхи її розв'язання, досягати потрібного результату, доводити його правильність, тому студент має бути активним. Щоправда, саме викладач стимулює здобувача освіти до професійного формування й зростання, відповідає за розвиток його навичок самостійної роботи, виховує творчу активність та ініціативу.

Мета самостійної роботи студента – оволодіти фундаментальними знаннями, професійними навичками й уміннями за профілем майбутнього фаху, а також здобувати досвід дослідної та творчої діяльності, розвивати власну самостійність, креативність, організованість і відповідальність під час виконання навчальних та наукових професійних завдань.

Завдання самостійної роботи студента: систематизувати здобуті знання й уміння; поглиблювати власну теоретичну підготовку; формувати вміння використовувати нормативну, довідкову, спеціальну літературу; розвивати пізнавальні здібності, творчу ініціативу, відповідальність, організованість,

самостійність; формувати самостійність мислення, здатності до саморозвитку, самовдосконаленню, самореалізації; розвивати дослідницькі навички. Самостійна робота виконує такі функції: навчальну, інформативну, розвивальну, дослідницьку, творчу, виховну тощо, тому без такої роботи навчання в закладі вищої освіти не буде результативною.

1.2 Види й форми організації самостійної роботи студентів

Будь-який вид діяльності, який створює умови для зародження самостійної думки, пізнавальної та творчої активності студента, пов'язаний із самостійною працею. Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Час, відведений для такої роботи, регламентовано навчальним планом, робочою програмою навчальної дисципліни і становить не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни.

Самостійна робота може відбуватися як безпосередньо на заняттях під керівництвом викладача (на лекціях, практичних і семінарських заняттях, під час виконання контрольних чи лабораторних робіт, проходження практик або оформлення звітів з них та ін.), під час контактування з викладачами (на консультаціях щодо вивчення деяких питань курсу, під час ліквідування заборгованостей, виконання індивідуальних і творчих завдань тощо), так і в позанавчальний період без участі викладача.

Мета самостійної роботи студента – готуватися до поточних аудиторних занять і контрольних заходів, передбачених навчальною програмою курсу; закріплювати й поглиблювати власні знання; навчитися усвідомлено й без допомоги інших працювати з навчальним матеріалом, науковою інформацією; розвивати навички аналізу мовних явищ та одиниць, наукової літератури; опановувати основи самоорганізації та самовиховання, щоб розвивати вміння безперервно підвищувати свою професійну кваліфікацію в подальшому.

Форми самостійної роботи здобувачів освіти можуть різнитися залежно від цілей, характеру, дисципліни, обсягу годин тощо. Під час такої роботи студент повинен засвоїти знання з дисципліни, а також навчитися:

- 1) опрацьовувати навчально-наукову й довідкову літературу; працювати з конспектом лекцій; аналізувати тексти;
- 2) укладати плани, реферати, есе на проблемні теми, глосарії, конспекти підручників, наукових статей тощо;
- 3) здійснювати наукову діяльність;
- 4) готуватися до занять, виступів;
- 5) використовувати комп'ютерну техніку для підготовки до занять;
- 6) готувати відповіді на контрольні питання;
- 7) укладати доповіді й презентації до виступів;
- 8) оформлювати бібліографічні описи навчально-наукових джерел;
- 9) розробляти тематичні кросворди;
- 10) аналізувати мовні явища, розв'язувати лінгвістичні завдання;

- 11) готуватися до контрольних робіт, тестування;
- 12) моделювати різні види та компоненти професійної діяльності;
- 13) застосовувати здобуті знання на практиці;
- 14) аналізувати професійні вміння своїх колег;
- 15) розвивати пізнавальні, творчі здібності, виховувати потребу в самоосвіті.

Викладачі мають допомагати студентам правильно організувати самостійну роботу, під час якої повинні сприяти оволодінню її основами; підвищувати якість та інтенсивність освітнього процесу; навчати застосовувати здобуті знання й навички для аналізу мовних явищ; безпомилково розв'язувати проблемні питання; розвивати інтерес до обраної професії; формувати власну позицію, фахові компетенції.

Самостійна робота може здійснюватися індивідуально або групами студентів залежно від мети, обсягу, тематики завдань, рівня складності та рівня вмінь студентів. Контроль результатів самостійної праці студентів може відбуватися в усній, письмовій або змішаній формі в межах відведеного часу. Така праця відбувається згідно з графіком з кожної навчальної дисципліни.

1.3 Самостійна робота

з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства»

Зміст самостійної роботи студента зі «Вступу до мовознавства» визначено робочою програмою навчальної дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Самостійна робота з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства» складається з таких видів праці:

- 1) засвоєння лекційного матеріалу з кожної теми;
- 2) відновлення навчальних конспектів, конспектування наукової літератури;
- 3) вивчення тем або питань, передбачених програмою для самостійного опанування, за списком рекомендованої літератури під час підготовки до практичних занять, пошук та огляд наукових джерел щодо конкретних завдань; аналіз наукових публікацій за пропонованими викладачем темами;
- 4) виконання письмових домашніх завдань (виконання вправ, тестів, лінгвістичних завдань, укладання мовознавчих термінологічних кросвордів і глосаріїв з конкретного питання; укладання схем мовного матеріалу);
- 5) підготовка до коротких усних виступів (доповідей) на практичних заняттях з нових питань курсу, підготовка презентацій до таких виступів;
- 6) підготовка до занять, що проводяться з використанням активних форм навчання (круглі столи, диспути, ділові ігри);
- 7) самоперевірка кожним студентом особистих знань за питаннями для самостійного поглибленого вивчення й самодіагностики;
- 8) написання рефератів, добирання матеріалу для цього виду праці;
- 9) виконання індивідуальних навчальних завдань;
- 10) підготовка до наукових дискусій;
- 11) підготовка до модульних контролів (модульних контрольних робіт № 1, № 2, № 3);

12) підготовка до підсумкового контролю (іспиту);

13) участь у науковій роботі (можливі укладання тез доповідей для студентської науково-практичної конференції; підготовка до виступів на секційних засіданнях наукової конференції; оформлення презентації до виступу з мовознавчих проблем);

14) можлива підготовка до участі у внутрішньовузівському та національному етапах Усеукраїнської студентської олімпіади;

15) виконання творчих завдань (написання есе та ін.).

Види й межі самостійних робіт можуть перетинатися.

Самостійна робота спрямована на індивідуальне вивчення студентами теоретичних положень навчальної дисципліни, формування в них умінь і навичок щодо практичного застосування знань, аналізу мовних явищ на фонетичному, лексичному, морфологічному й синтаксичному рівнях, вироблення власних висновків та узагальнень; творчого розв'язання лінгвістичних проблем з використанням здобутків сучасного мовознавства й результатів власних спостережень над мовою; оволодіння лінгвістичною термінологією; користування мовознавчими науковими й лексикографічними працями; використання набутих знань на заняттях з інших дисциплін мовознавчого циклу.

Позитивні результати самостійної роботи виявляються на практичних заняттях, якщо студенти активно працюють, успішно виконують контрольні роботи, вправи, тестові завдання, виголошують доповіді та ін.

1.4 Загальні рекомендації та вимоги щодо організації самостійної роботи щодо вивчення навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства»

Для успішного засвоєння навчального матеріалу дисципліни «Вступ до мовознавства» студентам потрібно працювати, самостійно опановуючи тексти лекцій, підручники й посібники національних і зарубіжних науковців з питань мовознавства у вільний від занять час, а також виконуючи завдання викладача.

1.4.1 Вимоги до самостійної роботи студентів

Вивчення навчальної дисципліни потребує від студентів інтенсивної самостійної роботи щодо опанування спеціальною літературою, матеріалом конспекту, користування науково-навчальними джерелами й довідковими джерелами (словниками) для пошуку відповідей на запропоновані викладачем завдання для самостійної роботи.

Самостійно працювати над засвоєнням навчального матеріалу із цієї дисципліни студенти можуть у бібліотеці університету, навчальних аудиторіях, комп'ютерних класах, а також у домашніх умовах. Цю роботу за потреби проводять згідно із заздалегідь складеним графіком, що гарантує можливість індивідуального доступу студента до визначених програмою дидактичних засобів. Графік доводять до відома студентів на початку поточного семестру.

Якщо в студентів виникають проблеми з вибором наукових джерел, розумінням наукової інформації, передбачено *консультації* викладача.

Навчальний матеріал, передбачений робочою програмою навчальної дисципліни, для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи, винесено на підсумковий контроль поряд з матеріалом, який опрацьовувався під час проведення лекційних і практичних занять. Методичні матеріали для самостійної роботи студентів передбачають можливість проведення *самоконтролю* з боку студента (див. Розділ 2).

1.4.2 Підготовка до лекцій

Під час підготовки до лекції студент повинен опрацювати матеріал попередньої лекції з використанням підручників та інших джерел. На лекціях висвітлюють тільки основні теоретичні положення та найбільш актуальні проблеми, тому більшість питань винесено на самостійне опрацювання. Студенти, готуючись до лекцій, повинні навчитися методам розумової роботи, свідомо розвиваючи творчі здібності й формуючи навички індивідуальної праці. Для цього потрібно чітко планувати свій робочий графік, аналізувати причини виконання чи невиконання запланованого, відводити час на самостійне вивчення нового матеріалу та розв'язання домашніх завдань. Працювати самостійно щодо опанування навчальною інформацією студенти повинні щодня по дві–три години (залежно від обсягу опрацьованого матеріалу). Без такого систематичного оволодіння знаннями студентам буде важко під час підготовки до модулів, заліків та іспитів.

1.4.3 Самостійна робота на лекціях. Конспектування лекцій

У системі різних форм навчально-виховної роботи особливого значення набуває лекція, де викладач надає студентам основну інформацію, навчає розмірковувати, аналізувати, допомагає опанувати ключові знання, а також спрямовує самостійну роботу здобувачів освіти. Прослуховування й записування лекцій як вид аудиторної роботи передбачає уважне слухання й конспектування внаслідок інтенсивної розумової діяльності студентів. *Конспектування* – процес записування основного навчального матеріалу лекцій для подальшого вивчення, запам'ятовування. На лекціях студенти працюють самостійно, слухаючи педагога й намагаючись занотувати головне з почутого й побаченого (таблиць, слайдів тощо). Правильно складений конспект лекції – найефективніший засіб стимулювання подальшої самостійної роботи студентів. Здобувач освіти повинен чітко усвідомити, що конспект – це короткий виклад головних положень навчального матеріалу. Складання й вивчення конспекту – перший етап самостійної роботи студента над вивченням теми чи розділу. Конспект допомагає в раціональній підготовці до практичних занять, модулів, у визначенні напряму й обсягу подальшої роботи із джерелами.

Конспект (лат. *cospectus* – огляд) – короткий, але зв'язний і послідовний виклад змісту книги, статті, лекції. *Мета* конспектування наукових текстів – глибоко осмислити інформацію й подати її стисло, точно, у зручній для подальшого використання формі, висловити свої думки з приводу почутого або

прочитаного; запам'ятати головне; швидко повторити за потреби раніше вивчене. Можна викладати інформацію й власними словами.

Зверніть увагу: варто вчитися конспектувати зміст книг, статей, лекцій!

Види конспектів

1. За ступенем повноти викладення інформації: докладні (детальні) й стислі.
2. За формою викладення:
  - текстуальні (занотовуємо цитати з тексту книги або лекції);
  - вільні (записуємо головне своїми словами);
  - комбіновані (передаємо матеріал цитатами та своїми словами).
3. За видом джерела: конспекти усних та конспекти письмових джерел.

Структура конспекту

1. Тема лекції або назва книги (повний бібліографічний опис).
2. Дата укладання конспекту.
3. План лекції або книги.
4. Основні положення лекції або книги.
5. Висновки.

Правила конспектування усних джерел

1. Уважно слухати лектора (промовця), намагатися зрозуміти інформацію.
2. Слухаючи, одночасно переробляти почуте для записування, відзначаючи головні та додаткові відомості.
3. Письмово фіксувати головне, за потреби перефразовуючи.
4. Перевіряти конспект або відразу після його написання, або хоча б увечері того самого дня, коли він був написаний.

Правила конспектування письмових джерел

1. Прочитати текст, визначити мету конспектування, обсяги конспекту, уточнити значення незрозумілих слів.
2. Виокремити основні проблеми тексту, ключові слова.
3. Поділити текст на логічні частини.
4. Скласти план конспекту.
5. Записати зміст кожної частини у стислому вигляді, вибираючи головне й відкидаючи другорядне, замінюючи складні звороти простими, застосовуючи власну систему умовних скорочень або своїми словами.
6. Виділити в конспекті головну інформацію за допомогою різних позначок.
7. Перевірити логічність, точність конспекту, виправити помилки.

Вимоги до оформлення конспектів

Викладач може проводити контроль й у вигляді перевірки конспектів, до якого висувають певні вимоги.

1. Розбірливість, охайність (варто писати чітко, розбірливо (це ж для себе!).
2. Змістовність, грамотність, точність, логічна послідовність, стислість і повнота інформації: не слід записувати дослівно, потрібно відкидати зайву інформацію. Головне в конспекті – занотувати зміст нової почутої або прочитаної, але обов'язково – зрозумілої інформації. Зміст конспекту має відповідати планові лекції або логічному розгортанню курсу.

3. З кожної фрази обов'язково занотовувати граматичну основу – підмет і присудок (без них речення не матиме сенсу). Для швидшого записування варто скорочувати довгі синтаксичні конструкції.

4. Цитати слід оформлювати відповідно до вимог.

5. Не забувати робити абзаци для відокремлення різних думок.

6. Застосовувати загальноприйняті та власні скорочування (обл. – область, оз. – озеро, смт – селище міського типу, ККД – коефіцієнт корисної дії, хар-ся – характеризується, центр. – центральний, рез-ти – результати тощо).

7. Варто виділяти головну інформацію різними шрифтами й кольорами, щоб можна було відразу знайти потрібну тему.

8. Обов'язково залишати достатні береги (поля) на сторінці для фіксування на них додаткової інформації, власних питань, коментарів чи роздумів, проставляння додаткових позначок «*важливо!*», «*nota bene!*», «*запитати у викладача!*» тощо.

9. Використовувати різноманітні символи для скороченого запису інформації; умовні позначки: d (діаметр), h (висота), + (додати), ≈ (приблизно), Σ (сума), H₂SO₄ (сірчана кислота) тощо.

10. Числа записувати цифрами: двадцять п'ятого січня дві тисячі чотирнадцятого року – 25.01.2014, студент третього курсу – студент III курсу.

11. Деяку інформацію варто подавати у вигляді таблиць, схем, графіків.

12. Насамперед слід опрацювати літературу, рекомендовану лектором.

13. За потреби (для з'ясування незрозумілого) перепитувати викладача.

14. Варто не просто записати навчальний матеріал, але й у подальшому опанувати його (вивчити!).

Саме за таких умов можна оволодіти пропонованою інформацією, тобто глибокими знаннями матеріалу.

1.4.4 Підготовка до практичних занять

У робочій програмі з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства» передбачено проведення, окрім лекцій, ще й практичних занять з кожної теми. Практичні заняття закріплюють теоретичні знання студентів, збагачують їх додатковою інформацією, розвиваючи їхню творчу активність, допомагають набутти вмінь і навичок у певній сфері діяльності.

Науково-педагогічні працівники кафедр щороку вносять зміни за потреби в тематичний план проведення практичних занять, з яким ознайомлюють студентів. Викладач на вступних заняттях рекомендує студентам літературу для вивчення, надає методичні вказівки щодо самостійної роботи, організації й підготовки до практичних занять з дисципліни. У разі потреби студент може звернутися до викладача за консультацією (відбуваються згідно з графіком проведення консультацій викладачами кафедри). Такі консультації дають змогу спрямувати самостійну роботу здобувачів освіти в необхідному напрямі, зробити її раціональною, підвищити її ефективність.

Підготовку до практичних занять розпочинають з ознайомлення з планом заняття з певної теми, з опрацювання теоретичного й методичного матеріалу.

Студент повинен самостійно опанувати лекційний навчальний матеріал, потім вивчити основну й додаткову літературу, підготувати відповіді на контрольні запитання, виконати письмові домашні завдання. Усі нові терміни з їхніми значеннями варто виписувати в глосарій, який слід вести з початку занять з навчальної дисципліни. Без такої самостійної роботи якісне засвоєння теоретичного матеріалу неможливе.

Залежно від змісту й кількості відведеного часу практичне заняття може мати такі складники:

1) обговорення теоретичного матеріалу з усією групою, вибіркова перевірка викладачем теоретичних знань студентів за контрольними запитаннями (триває до 15 хвилин);

2) перевірка домашнього завдання (до 10 хв.);

3) доповіді або виступи з певних проблем із презентаціями чи без них; під час виступів обов'язково наводять приклади, статистичні відомості тощо (до 20 хв.);

4) обговорення виступів у вигляді дискусії, контрольні запитання до промовців (до 5 хв.);

5) виконання практичних завдань і перевірка здобутих результатів, аналіз помилок (35 хв. і більше);

6) підбиття підсумків заняття: оголошення висновків та оцінок з їх обґрунтуванням, пропонування домашнього завдання (до 5 хв.).

Результатами підготовки до практичних занять будуть вільні відповіді на практичних заняттях, участь у колективному обговоренні питань теми, правильне виконання практичних завдань і контрольних робіт. Невиконання домашніх завдань, незнання відповідей на запитання викладача оцінюється як «незадовільно». Такі оцінки обов'язково слід перескладати в позанавчальний період. Тому варто готуватися до практичних занять, виконувати всі вказівки викладачів, щоб одержувати тільки позитивні бали. За таких умов буде легше складати модулі й іспит.

1.4.5 Науково-дослідна робота студента

Цей вид діяльності передбачає самостійне формулювання проблеми та її розв'язання або вирішення складної проблеми, яку запропонував викладач, може виконуватися індивідуально або в групі, потребує належної підготовки та методичного забезпечення. Основна мета такого виду діяльності – розвивати в студентів наукове мислення, що забезпечить творчу діяльність і формування найбільш ефективних і міцних знань. Однак науково-дослідна праця вимагає значної кількості часу та зусиль і не під силу деяким студентам, тому такі завдання, можливо, отримуватимуть не всі студенти.

Серед видів науково-дослідної роботи – укладання складних рефератів, наукових доповідей, написання тез доповідей, виступи на науковій конференції. Ці види робіт покликані навчити студентів наукової діяльності, формулювати наукові проблеми й висновки, доводити свої думки тощо. Самостійна робота з джерелами з вивчення теоретичного матеріалу – важлива умова не тільки опанування інформацією, але й формування наукового способу пізнання.

Участь у науковій конференції надає можливість студентові набути навичок наукової праці, пов'язані зі здатністю публічно висловлювати й обстоювати свої наукові погляди, робити обґрунтовані висновки на підставі вивчених спеціальних джерел, узагальнювати різноманітні думки й теорії.

До участі в такому заході залучають не всіх, а лише деяких студентів, які, на думку викладача, здатні робити такі узагальнення, мають достатню підготовку, підготували найкращий виступ, реферат чи курсову роботу тощо.

Виступ готують на підставі виконаного реферату, тез доповідей, курсової або дипломної роботи. Проте виступ – це не переказ зазначених праць, а коротке повідомлення з певної теми протягом від 7 до 15 хв., коли студент демонструє свої ораторські навички, уміння виділити головне та довести його аудиторії, бути готовим відповідати на запитання.

Як текст виступу, так і презентація повинні вказувати на актуальність і новизну проблеми, дискусійність положень, повідомляти про різні погляди на проблему, наводити переконливі аргументи та ін. Для виступу можна підготувати роздаткові матеріали, ілюстрації, аудіо- та відеозаписи, презентації тощо, що демонструє вміння студента працювати не тільки з науковим матеріалом, але й з комп'ютерною технікою. Студент має добре підготуватися, щоб бути готовим обстоювати свої погляди, відповідати на запитання слухачів. Добре, якщо студент підготує декілька практичних завдань (відповісти на запитання, організувати дискусію), виконання яких продемонструє зворотний зв'язок з групою, підтвердить рівень опанування ними пропонованої інформації.

1.4.6 Опрацювання науково-навчальних джерел

Готуючись до практичних занять, студенти повинні самостійно вивчати рекомендовану до кожної теми навчально-методичну, наукову й науково-популярну літературу та періодичні видання, які можна віднайти в бібліотеці Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова чи міських бібліотеках, у викладачів чи знайомих фахівців-філологів або в Інтернеті. Індивідуальна праця з науковими джерелами є найбільш ефективним способом оволодіння знаннями, оскільки сприяє більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу, формує власні погляди на досліджувані проблеми, а також навички самоосвіти й самовиховання.

Студенти знають, що в бібліотеках наявні алфавітний і систематичний каталоги, у яких можна дібрати потрібні підручники, посібники, монографії, статті на певну тему. Бажано звернутися по допомогу до бібліотекарів, щоб вони пояснили правила користування бібліотекою, особливості пошуку потрібної літератури з певних галузей знань, яку порекомендував викладач або яка зафіксована в методичних розробках. Отже, дуже важливо вміти віднаходити найповніші джерела інформації, однак не менш важливо навчитися опрацьовувати книги й статті, бо це економить час, підвищує продуктивність праці.

Основні правила опрацювання наукових джерел: складати списки потрібної літератури; фіксувати, про що ці посібники; обов'язково виписувати бібліографічні відомості про книгу чи статтю (це необхідно для оформлення

курсів, дипломних, рефератів тощо); радитися з викладачами, на які підручники слід звертати увагу; дещо корисне варто конспектувати із зазначенням автора, джерела, сторінки (отримаємо цитати); іноді потрібно читати повільно, уважно, тобто вдумуючись у зміст, з'ясовуючи значення незнайомих слів за словниками, так можна краще зрозуміти матеріал. Але найголовніше – осмислювати й засвоювати матеріал!

Читання наукового тексту – важлива частина пізнавальної діяльності, яка має на меті оволодіти потрібною інформацією. Тому *під час читання студентів слід виконувати такі дії*: шукати інформацію; критично осмислювати її, виділяючи головне й додаткове, визначаючи своє ставлення до сказаного; з'ясовувати значення нових слів; виписувати важливу інформацію; запам'ятовувати потрібне; на підставі тверджень автора доповнювати відомості, розвивати ідеї, застосовувати ці думки до якихось інших об'єктів та ін.

Залежно від мети звернення до наукового тексту можна застосовувати *різні види читання*: оглядове, ознайомлювальне, вивчальне, вибіркоче, аналітико-критичне, творче, але бажано під час читання конспектувати прочитане, щоб потім систематизувати, згадувати, запам'ятовувати, використовувати за потреби. Записувати можна у вигляді:

- 1) анування (коротка характеристика змісту книги);
- 2) укладання планів (послідовне записування головних питань книги, що вказує на зміст і структуру підручника);
- 3) тезування (стисле фіксування головних положень тексту без аргументів і прикладів);
- 4) цитування (дослівне записування слів автора);
- 5) конспектування (послідовне викладення змісту книги).

1.4.7 Укладання доповіді (виступу)

Доповідь – невелике прилюдне повідомлення на певну тему під час практичного заняття; а також текст цього виступу. Готуються до виступу під час самостійної позааудиторної роботи. Мета доповіді – повідомити певну сучасну інформацію, систематизувати матеріал, проілюструвати прикладами, розвинути навички самостійної праці щодо пошуку та опрацювання наукових джерел, формулювати власні висновки, розвивати навички публічного мовлення, формувати когнітивний інтерес до пізнавальної діяльності, розвивати навички користування технічними засобами (комп'ютер, проектор тощо).

Укладають доповідь часто за пропозицією викладача або з власної ініціативи. Тему виступу пропонує викладач, оскільки вона повинна відповідати темі навчального заняття. У доповіді варто обов'язково наводити приклади, які мають бути достатніми, але не надмірними.

Виступ має чітко визначену *структуру*:

- 1) вступ, який повинен містити назву доповіді та її мету, актуальність теми, перелік головних питань; коротку історію дослідження питання;

2) основна частина, у якій повідомляють головну інформацію з теми, наводять докази на користь певних положень, приклади з української та інших мов світу;

3) висновки, у яких роблять підсумки щодо сказаного й накреслюють перспективи використання здобутих результатів;

4) відповіді на запитання викладача й студентів.

Як правило, до виступу старанно готуються, щоб вплинути на слухачів, переконати або навчити їх. Доповідь триває п'ять – сім хвилин. Слід здати письмовий варіант виступу викладачеві для оцінення. Під час оцінювання виступу та його тексту викладач звертає увагу на актуальність теми, відповідність змісту темі, логічність викладу, кількість наукових джерел і глибину опрацювання матеріалу, грамотність, наявність прикладів і наочності (див. ще 1.4.8).

Етапи підготовки доповіді (виступу)

1. Вибрати тему, з'ясувати мету вступу.

2. Дібрати та опрацювати літературу з теми, виділити ключові поняття.

3. Укласти план майбутньої доповіді.

4. Написати текст (тези) виступу.

5. Підготувати наочні засоби (схеми, плакати, діаграми, таблиці, слайди) і технічні пристрої (проектор, телевізор, комп'ютер) для ілюстрування основних положень доповіді.

6. Прорепетирувати виступ (можна перед дзеркалом). Репетиція допоможе перевірити логічність та аргументованість викладу інформації, краще запам'ятати текст, визначити потрібний час.

7. Відредагувати текст доповіді.

8. Продумати можливі питання слухачів і відповіді на них.

Вимоги до промовця

Під час виступу варто:

- стисло, грамотно, однозначно розповідати тему, користуючись написаним текстом;

- говорити голосно, чітко, із різними інтонаціями;

- наводити докази, фактичні або статистичні відомості, приклади, застосовувати наочні й технічні засоби;

- підкреслювати головні тези доповіді; не відволікатися від теми;

- викладати сучасні погляди на проблеми;

- слідкувати за реакцією слухачів, обов'язково звертатися до них, активізуючи в такий спосіб їхню увагу;

- під час укладання тексту доповіді урахувати вік, стать, рівень освіти, професію, релігійні та світоглядні позиції слухачів тощо;

- дбати про достовірність і переконливість матеріалу виступу;

- не говорити все, що знаєте із цієї теми;

- розповідати жваво, намагаючись заохотити інших слухати та вивчати пропонувану тему;

- потрібно дотримуватися норм української мови;

- застосовувати мовні формули українського етикету;

- мати стримані жести й міміку;
- мати пристойний, охайний одяг та ін.

Отже, варто намагатися донести інформацію точно, логічно, зрозуміло.

1.4.8 Створення презентацій до виступу

Презентація – це вид самостійної роботи студентів зі створення наочних інформаційних матеріалів, виконаних за допомогою мультимедійних комп'ютерних програм (Microsoft Power Point, Microsoft Word, Acrobat Reader тощо). Іншими словами, презентація – спосіб передання інформації за допомогою слайдів, що містять рисунки, фотографії, анімацію, звуки, ін. Найчастіше укладають презентацію в програмі Microsoft Power Point. Користь для студентів від створення слайдів – це можливість структурувати зміст матеріалу, звернути увагу аудиторії на логіку викладення матеріалу, продемонструвати найголовніші положення, навчитися систематизувати та опрацьовувати інформацію, робити висновки з прочитаного, сформувати навички праці на комп'ютері, вміння користуватися Інтернетом в пошуку потрібної інформації та ілюстративних матеріалів. У вигляді презентації можна також оформити результати самостійної праці з підготовки реферату, есе та ін.

Правила створення презентації: дібрати літературу до поставленої теми, опрацювати її, виділяючи головне й другорядне, визначаючи ключові слова; сформулювати головну мету виступу та презентації; розташувати матеріал у логічному порядку за складеним власноручно планом; написати текст виступу; дібрати ілюстрації, графіки, таблиці, діаграми, рисунки тощо до головних положень; продумати дизайн оформлення слайдів; оформити слайди (кількість, розмір, кольори, текст, послідовність, звуковий супровід та ін.); перевірити презентацію; подати у визначений термін.

Вимоги до оформлення презентації

- 1) під час підготовки презентації до виступу обов'язково готують друкований текст доповіді та слайди (доповідь на занятті триває до 10 хвилин);
- 2) на слайдах має бути інформація з назвою кожного слайда, максимум зображень (рисуноків, картинок, фото тощо), які ілюструють приклади з тексту, і мінімум тексту (написи на слайдах не повинні повторювати текст доповіді);
- 3) доступність викладення відомостей, логічність, точність, грамотність текстового матеріалу, естетичність оформлення;
- 4) кількість слайдів: від 10 до 20 (більша кількість не запам'ятовується);
- 5) на першому слайді слід обов'язково зазначити тему виступу, прізвище та ініціали доповідача, прізвище та ініціали викладача, на наступних – план промови, ілюстрації, висновки коротко, джерела інформації;
- 6) можна підготувати додатковий матеріал, який слухачі заберуть із собою та за яким згадають усе почуте, запам'ятають його, тому додатковий матеріал має відрізнятися від слайдів, містити більше відомостей;
- 7) зміст слайдів має відповідати темі доповіді;
- 8) правильна структурованість інформації.

Під час виступу та демонстрування презентації студент має право коментувати, доповнювати слайдові зображення. Після перегляду презентації слід бути готовим відповідати на запитання викладача з теми.

1.4.9 Підготовка та оформлення реферату

Реферат (від лат. *referre* – доповідати, повідомляти) – це короткий письмовий (або усний) виклад змісту наукової праці, результатів наукової діяльності; а також доповідь на будь-яку тему, що складається на основі огляду літературних та інших джерел і в якій викладають найголовніше з обраної теми, подають як чужі, так і власні думки та оцінки, роблять висновки. Реферати покликані доповнювати й розвивати основну тему, яку вивчають на заняттях. *Зверніть увагу:* реферат не повинен копіювати тексти джерел, оскільки це вторинний текст, створений унаслідок систематизації та узагальнення інформації, його аналітико-синтетичного опрацювання! Це невелике власне дослідження студента!

Мета реферування – пізнати нову інформацію з певної теми, повідомити її іншим. Також написання реферату покликане навчити студента віднаходити потрібну інформацію з нової теми, опрацьовувати її, формулювати власну позицію з проблеми, виробляти навички самостійної наукової праці, виховувати культуру наукового мислення, відповідальність та організованість. Лектор визначає теми рефератів, рекомендує літературу (хоча студент має право сам дібрати потрібну літературу).

Види рефератів

- 1) за ступенем повноти передання інформації:
  - а) інформативні (реферати-конспекти), які містять основні положення джерел, деякі аргументи тощо;
  - б) індикативні (реферати-резюме), що подають тільки висновкові положення з певної теми;
- 2) за кількістю опрацьованих джерел:
  - а) монографічні (написані за одним джерелом);
  - б) оглядові (укладені за декількома джерелами);
- 3) за призначенням:
  - а) загальні (для всіх);
  - б) спеціальні (для фахівців).

Структура реферату

1. Титульний аркуш з указуванням теми реферату, укладача, керівника.
2. План (зміст).
3. Текст реферату:
  - вступ, у якому вказують мету реферату, актуальність його теми, коротку історію вивчення проблеми (обсяг – до двох сторінок);
  - основна частина, де викладають теоретичні погляди та практичні шляхи розв'язання досліджуваної проблеми (два – п'ять розділів, у яких детально й послідовно викладено сутність кожного питання теми з

порівняльною характеристикою позицій різних авторів та обов'язковими посиланнями (покликаннями) на першоджерело);

- висновки, у яких підбивають підсумки, формулюють власну думку щодо головної проблеми, відзначають її актуальність і значущість, визначають перспективи використання поданої інформації (обсяг – до двох сторінок).

4. Бібліографія (список використаної літератури, ресурсів мережі Інтернет та ін., матеріали з яких узяті для написання реферату).

5. Додатки (допоміжні таблиці, ілюстрації тощо).

Правила укладання реферату:

1) обирають тему реферату, визначають його мету;
2) добирають та опрацьовують наукову літературу з теми (читають джерела, виписують цитати);

3) укладають план реферату;

4) пишуть текст за планом;

5) перевіряють текст, виправляють помилки;

6) оформляють титульний аркуш і бібліографію, зшивають реферат;

7) вивчають подану інформацію;

8) виступають із рефератом на занятті (тривалість – від 5 до 10 хвилин).

Вимоги до оформлення реферату

1. Точність, актуальність, логічна послідовність, стислість, однозначність, об'єктивність викладення інформації, повнота розкриття теми. Викладення – від простого до складного, без подробиць. Зміст тексту має відповідати зазначеній темі.

2. Грамотність та охайність.

3. Текстовий редактор Microsoft Word, набір на лицьовому боці аркуша білого паперу формату А4, міжрядковий інтервал – 1,5; шрифт – Times New Roman, кегль 14. Обсяг – від 10 до 25 друкованих сторінок.

4. Нумерування сторінок арабськими цифрами. Першою буде титульна сторінка, другою – зміст, на цих сторінках номери не ставлять. Кількість сторінок залежить від теми, вимог викладача, повноти розкриття проблеми.

5. Обов'язкові поля (береги) на сторінках: ліве – 30 мм, праве, верхнє, нижнє – 20 мм.

6. Використання мовних кліше (стандартних зворотів: *автор викладає, порушено питання, дійшли висновку*), загальноживаних скорочень.

7. Структура реферату має відповідати плану: усі пункти плану повинні бути виділені в тексті реферату (смілова й структурна завершеність).

8. Назви розділів пишуть посередині сторінки напівжирним шрифтом (перша літера велика), розміщують центрованим способом, крапки в кінці назв розділів не ставлять. Кожен розділ повинен починатися з нової сторінки.

9. Рисунки, графіки, ілюстрації, таблиці подають у тексті розділів, позначаючи поряд зі словом *Рис.* або *Таблиця* їхні номери та найменування. Крапки в кінці назв не ставлять.

10. У тексті роботи мають бути посилання (покликання) на використані джерела. Такі посилання дають змогу кожному віднайти, перевірити,

застосувати відомості, наведені в рефераті. Посилання прийнято брати у квадратні дужки й указувати номер джерела в списку використаної літератури й номери сторінок, на яких вміщено інформацію: [7, с. 75].

11. У бібліографії (списку використаної літератури) подають бібліографічні описи джерел за алфавітом прізвищ перших авторів книг чи статей (найчастіше!), рідше – за назвами збірників чи журналів. Джерел має бути не менше десяти.

12. Додатки розміщують у кінці реферату й нумерують великими літерами (*Додаток А, Додаток Б...*), подаючи їх з нової сторінки та зазначаючи найменування вгорі посередині.

13. У кінці – підпис студента й дата виконання.

14. Зверніть увагу: за такими самими правилами слід працювати і над курсовою роботою (проектом). Однак написання курсових передбачає проведення більш глибокого та всеосяжного дослідження певної проблеми.

Написання й захист реферату відбувається на практичних заняттях або під час підсумкового модульного контролю перед викладачем і групою. Студент повинен бути готовим відповідати на запитання педагога й однокурсників.

Зразок оформлення титульного аркуша реферату подано на рисунку 1.

<p style="text-align: center;">Міністерство освіти і науки України Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова</p> <p style="text-align: center;">Кафедра фізики</p> <p style="text-align: center;">РЕФЕРАТ на тему «_____»</p> <p style="text-align: right;">Виконав: студент I курсу Іванчук О. М. Перевірив: доц. кафедри фізики Петренко І. Ю.</p> <p style="text-align: center;">Харків – 2019</p>
--

Рисунок 1 – Зразок оформлення титульного аркуша реферату

1.4.10 Оформлення плану наукового тексту

Наукові праці здебільшого мають **план** – порядок, послідовність викладання будь-якого матеріалу. *Мета* складання плану до наукового тексту: 1) виділити головні проблеми контенту; 2) допомогти стисло відтворити в пам'яті зміст наукового джерела, зосереджуючись на головній інформації; 3) створити науковий текст, висвітливши в ньому всі актуальні проблеми.

Види планів:

1) за ступенем складності:

- прості (містять лише пункти);
- складні (мають і пункти, і підпункти);

2) за формою:

- а) питальні (пунктами таких планів є питання, сформульовані до кожної частини тексту);
- б) тезові (пунктами є закінчені за змістом речення, що розкривають основні проблеми певних фрагментів тексту);
- в) номінативні, або називні (пунктами є називні речення (без присудків), які називають головну проблему кожної частини тексту).

Правила складання плану

1. Прочитати уважно текст наукової праці, визначити основні проблеми й ключові слова.

2. Поділити текст на логічні частини, завершені за структурою та змістом.

3. Поставити питання до кожної частини тексту (отримаємо питальний план); або дати повні відповіді на ці питання (тезовий план); або назвати головну проблему кожного уривку тексту (номінативний план).

4. Перевірити логічність і повноту плану, виправити помилки.

Вимоги до плану наукового тексту: точність, грамотність, логічність.

У наукових працях прийнято укладати прості або складні номінативні плани. А тезові та питальні плани можна використовувати під час підготовки до практичних занять, іспитів тощо.

1.4.11 Укладання есе

Есе (есеї) (від франц. *essai* – спроба, проба, нарис) – прозове висловлювання невеликого обсягу й вільної композиції, що містить індивідуальні враження та міркування з певного питання й свідомо не претендує на вичерпну відповідь. Під час вивчення вступу до мовознавства це публіцистичний твір-роздум студента про якусь актуальну проблему з мовознавчої тематики з вираженням індивідуальної позиції автора.

За змістом і формою есе схоже на твір-міркування, проте есеїст має на меті спонукати читачів до роздумів, викликати емоційний відгук у них на повідомлюване завдяки переконливості й неординарній формі викладу.

Структура есе:

1) вступ, у якому формулюють проблему, обґрунтовують її актуальність, розкривають розбіжності в думках про неї, пояснюють структуру роботи;

2) основна частина, що містить формулювання тез та аргументів автора, приклади на підтримання авторської позиції; аналіз протилежних тез (якщо вони є) і контраргументів;

3) висновок, у якому повторюють основну тезу, підбивають підсумки щодо аргументів на її захист, подають загальний висновок про користь свого твердження.

Правила написання есе: уважно прочитати завдання, сформулювати актуальну й оригінальну тему, дібрати та вивчити джерела інформації, вибрати головне, скласти план, лаконічно, але повно розкрити тему, надати шляхи розв'язання проблеми, дібрати оригінальні засоби вираження (епітети, метафори, порівняння тощо), оформити, здати в потрібний термін.

Оформлення есе: обсяг – до 3-х машинописних сторінок, редактор Word, шрифт – Times New Roman, кегль – 14, інтервал – 1,5; усі поля по 20 мм, лише праве – 15 мм, нумерування сторінок.

Вимоги до написання есе: новизна, ефектний початок, оригінальність думок, зв'язність, реалістичність оцінювання, користь і значущість ідеї, обов'язковість наведення власної (суб'єктивної) думки автора, розкриття проблеми, наявність суперечливих поглядів, наведення аргументів, несподівані повороти у викладі, певна хронологія у викладенні подій, відсутність зайвої інформації, яка не підтверджує ваших думок, викладення в позитивному дусі, опис реальних подій, зрозумілі слова, уживання синонімів і фразеологізмів, уникнення повторів і перебільшень, відсутність мовних штампів (заїжджених фраз), цитування з обов'язковим посиланням на певні праці, переконливість, стислість, грамотність, охайність, мовна досконалість, наявність афоризмів, образність (застосування художніх тропів: епітетів, метафор та ін.), наведення аналогій, паралелей, асоціацій, риторичних фігур, різні структури речень.

Есе може бути репрезентоване на практичних заняттях, конкурсах студентських робіт, наукових конференціях тощо.

1.4.12 Укладання глосарію

Глосарій (від грец. «глоса» – переклад, тлумачення) – це словник до текстових матеріалів, який містить короткі статті з поясненнями значень маловідомих, застарілих або термінологічних назв певного посібника, підручника або сфери діяльності людини. Такий словник часто розміщений наприкінці навчальних видань.

Укладання глосарію передбачає добір та систематизування термінів, незрозумілих слів і зворотів, які трапилися під час вивчення навчального матеріалу. Цей вид праці розвиває в студентів увагу до термінологічних позначень спеціальних понять, уміння виділяти головне в матеріалі, надавати визначення науковим поняттям. Здатність укласти глосарій свідчить про успішне опанування програмового матеріалу, систематизацію знань студента,

опанування ним термінології з дисципліни, готовності до підсумкового контролю.

Глосарій оформлюють у друкованому вигляді, терміни й визначення (дефініції) подають в алфавітному порядку. Виконують це завдання протягом семестру під час підготовки до практичних занять, беручи інформацію з нормативних документів, монографій, підручників, посібників, статей, енциклопедичних і термінологічних словників тощо, розміщуючи заголовкові терміни за абеткою або за тематичним принципом та з посиланням (покликанням) на джерело інформації. Під час виконання такого завдання студенти опановують основну термінологічну базу навчальної дисципліни, усвідомлюють значення спеціальних найменувань і теоретичного матеріалу, навчаються критично сприймати наукову інформацію, порівнювати визначення різних науковців, приймати рішення щодо правильності тих чи інших дефініцій, спрощувати їх оформлення (усувати надмірності чи повтори).

Вимоги до виконання завдання: папір формату А4, кегль 14, шрифт – Times New Roman, інтервал – 1,5; мова – українська; фіксування саме лінгвістичних термінів, правильність формулювання дефініцій, грамотність, охайність; поля (береги): ліве – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє та нижнє – по 20 мм; титульну сторінку оформлювати за зразком титульної сторінки реферату; у кінці роботи вміщують список використаних джерел. Обсяг глосарію зі вступу до мовознавства – 50 термінів із дефініціями. Студенти подають роботу в роздрукованому вигляді викладачеві на перевірку в установленій термін. Слід також бути готовим відповідати на запитання викладача про значення тих чи інших термінів.

Приклад оформлення частини глосарію:

«Мова (англ. language, фр. langue, нім. Sprache, ісп. lengua:

1) ‘одна із самобутніх семіологічних систем, що є основним і важливим засобом спілкування членів певного людського колективу, для яких ця система виявляється також засобом розвитку мислення, передання від покоління до покоління культурно-історичних традицій тощо: *жива мова, креольська мова, природна мова*’;

2) ‘сукупність рухів тіла, звуків та ін., що використовуються тваринами для спілкування одне з одним (попередження про небезпеку, повідомлення про знаходження їжі тощо): *мова тварин, мова бджіл*’» [покликання на джерело зі списку літератури].

Студенти можуть користуватися глосарієм, укладеним під час вивчення навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства», під час підготовки до відповідей на практичних заняттях, написання контрольних робіт, складання іспиту, опанування інших лінгвістичних курсів.

1.4.13 Складання кросвордів з певної теми

Кросворд – це вид позааудиторної самостійної праці, який передбачає подання інформації в словесно-графічному вигляді, що дає змогу перевірити

знання студентів з певної теми (або тем). Кросворди можуть бути різноманітними за формою та складом.

Щоб розробити кросворд, слід опанувати навчальний матеріал, систематизувати його, виділити ключові терміни, створити графічну структуру, питання й відповіді на них. Скласти тематичний кросворд – це досить складне завдання, оскільки кількість слів обмежується певною темою. Здають кросворди в установлений термін.

Укладання й розгадування кросвордів можна застосовувати як метод самоконтролю або контролю. Такий вид праці сприяє виникненню зацікавленості, позитивних емоцій, мимовільного бажання шукати правильні відповіді, тобто активізується пізнавальний процес, студенти самостійно й без особливого примусу працюють із посібниками й підручниками, уточнюють правопис термінів. Праця зі кросвордами сприяє не тільки пізнанню та закріпленню здобутих знань, але й збагачує словниковий запас, розвиває такі якості, як наполегливість, допитливість, логічність мислення, цілеспрямованість, упевненість у власних силах, спостережливість, уміння виділяти головне, привчає до самоконтролю, розвиває творчі здібності, формує художні смаки. Оцінюючи кросворди, викладач перевіряє відповідність питань темі й правильність їх формулювання, знання фахових термінів, правильність відповідей, грамотність оформлення, подання роботи в установлений термін.

1.4.14 Система поточного й підсумкового контролю

Перевірка й оцінювання знань та вмінь студентів відбувається під час проведення практичних занять, модульних контролів, іспиту.

Навчальна дисципліна «Вступ до мовознавства» має три модулі, для кожного з яких передбачено певну форму поточного й модульного контролю. Результати такого контролю автоматично, без участі студента, зараховуються за певний модуль. Студент може підвищити бали за певний модуль під час додаткової усної відповіді в позааудиторний час.

Під час викладання навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства» передбачено застосування певних методів контролю:

1) поточний, який проводиться у вигляді таких форм: перевірка конспектів /наявність теоретичного матеріалу, перевірка вправ, виконаних на заняттях, і домашніх завдань/; усні опитування, фронтальні усні й письмові опитування, тестування; перевірка рефератів, заслуховування доповідей;

2) модульний, що відбувається у вигляді контрольних робіт;

3) підсумковий /іспит/ (відповіді на питання білетів, виконання практичних /письмових/ завдань). До підсумкового контролю допускають студентів, які склали всі три модулі (мають за кожен не менше 16 балів).

Максимальна оцінка за I модуль – 20 балів, за II – 25 б., за III – 25 б., Підсумковий контроль – екзамен, максимальна оцінка за який – 30 балів. Максимальна оцінка з навчальної дисципліни — 100 балів.

Таблиця 1 – Розподіл балів, які отримують студенти

Поточна і семестрова атестація та самостійна робота									Підсумковий контроль (іспит)	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9		
20 %			25 %			25 %				
70 %									30 %	100 %

Таблиця 2 – Шкала оцінювання: ECTS та національна

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
74–81	C		
64–73	D	задовільно	
60–63	E		
35–59	F_x	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

1.4.15 Виконання контрольних робіт

Виконання контрольних робіт передбачає дотримання певних правил:

1) обов'язково слід готуватися до контрольної роботи, яка має на меті перевірити знання й уміння, здобуті студентами протягом вивчення певних тем навчальної дисципліни;

2) під час відповідей можна критично сприймати пропоновану інформацію, але для спростування її потрібно не просто висувати необґрунтовану незгоду, а наводити конкретні аргументи;

3) варто писати зрозуміло, однозначно, розбірливо, структуруючи відповідь;

4) обов'язково наводити приклади з будь-яких мов;

5) варто демонструвати викладачеві, що протягом навчання в закладі вищої освіти ви не залишилися на шкільному рівні розвитку, а таки дістали нові знання й уміння.

Студенти, відсутні на контрольних заняттях з поважних причин, зобов'язані написати контрольні роботи в позанавчальний час. За умови дотримання всіх вимог можна здобути позитивну оцінку за свої знання й уміння.

1.4.16 Консультації з навчальної дисципліни

Упродовж семестру проводяться консультації з навчальної дисципліни з питань, які виникають у студентів і які їм важко вирішити самостійно. Це стосується розуміння значення термінів, правильності відповідей на контрольні питання тощо. Тому, якщо щось незрозуміло, студент звертається до викладача, який пояснює важкі теми, указує шляхи розв'язання проблем.

Консультації можуть бути індивідуальні та групові, на яких педагог відповідає на запитання студентів, розглядає типові завдання, можливі на практичних заняттях, контрольних роботах, іспиті, перевіряє виконання індивідуальних завдань. Консультативну роботу здійснюють за графіком.

1.4.17 Підготовка до іспиту

Екзаменаційна сесія триває кілька тижнів, протягом яких студенти мають скласти від трьох до п'яти іспитів, установлених навчальним планом. Між іспитами повинен бути інтервал у три – чотири дні для підготовки до наступного екзамену, яка передбачає вивчення, повторення, поглиблення, систематизацію здобутих знань, їх закріплення, усунення прогалин, тренування застосовувати знання для розв'язання вправ і завдань.

Підготовка до іспиту важлива для студента, вона відбувається не тільки шляхом прослуховування лекцій, виконання завдань на практичних заняттях, але й унаслідок його самостійної праці.

Головні правила підготовки до іспиту

1. Готуватися до екзамену варто протягом семестру, а не в за три дні до нього. Тоді вистачить часу опрацювати всі питання. А в останні декілька днів перед іспитом можна буде повторити, систематизувати вивчене.

2. Якщо студент протягом семестру відвідував лекційні та практичні заняття, уважно слухав викладача, занотовував і запам'ятовував головне, запитував про незрозуміле, опановував рекомендовану літературу, то під час підготовки до іспиту йому буде легше повторити матеріал. Якщо студент пропускав заняття, має неповний конспект, не готувався до відповідей на практичних заняттях, то він погано підготується до екзамену, може дістати незадовільну оцінку, що загрожує відрахуванням з університету.

3. Варто запам'ятовувати інформацію з конспекту лекцій з навчальної дисципліни (матеріали пропущених занять бажано відновити до іспиту), із підручників або конспектів рекомендованих джерел для більш повного опанування інформації.

4. Слід вивчати й повторювати всі питання, пропоновані до екзамену, відзначати найбільш складні й обов'язково звертатися до викладача з питаннями на консультації.

5. Для кращого запам'ятовування потрібно виписувати на окремі аркуші найголовніше з конспектів або підручників у вигляді схем, графіків, таблиць. Виділена в такий спосіб інформація краще усвідомлюється й запам'ятовується.

Перед іспитом проводять консультацію з начальної дисципліни, на якій викладач повідомляє основні вимоги до іспиту, звертає увагу студентів на певні проблеми підготовки до іспиту, відповідає на запитання.

На іспиті здобувач освіти повинен продемонструвати повне засвоєння головних положень теорії мовознавства та вміння застосовувати набуті знання для розв'язання лінгвістичних вправ і завдань.

Зверніть увагу: потрібно працювати з кожної дисципліни впродовж семестру, тоді результат буде позитивним.

РОЗДІЛ 2 ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ЗА ТЕМАМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1 МОВА, ЇЇ ПРИРОДА, ФУНКЦІЇ, ПОХОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК

Практичне заняття 1 Тема 1.1 Мова, її природа та сутність (2 год.)

План

1. Мовознавство як наука.
2. Структура мовознавства. Прикладна лінгвістика. Зіставне мовознавство. Галузі лінгвістики.
3. Синхронний і діахронний підходи до вивчення мов. Методи дослідження мови.
4. Місце мовознавства в системі наук.
5. Мова, її природа й сутність. Мова, мислення, мовлення.
6. Природні й штучні мови.
7. Мова й інші засоби спілкування. Мова як універсальна знакова система.
8. Мова як система, її структура (мовні рівні та одиниці).

Ключові слова: асиметрія знаків, дистрибутивний аналіз, діахронія, есперанто, загальне й конкретне мовознавство, зіставне мовознавство, знак, ієрархія мовних рівнів, історично-порівняльне мовознавство, компонентний аналіз, методи дослідження мови (описовий, порівняльно-історичний, зіставний, структурний та ін.), мислення, мова, мовлення, мовні універсалиї, мовознавство, одиниці мовних рівнів, план вираження, план змісту, прикладна лінгвістика, природні мови, семіотика, синхронія, система, структура мови (мовні рівні), теоретичне мовознавство, теорія ізоморфізму мовних рівнів, штучні мови.

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис: навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 5–17, 20–21, 47–52.
2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 9–22, 43–54, 71–93, 159–167.
3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 3–21, 28–31.
4. Дубічинський В. В. Основи загального та прикладного мовознавства : навч. посібник / В. В. Дубічинський. – Х. : Мадрид, 2016. – С. 4–12, 90–95.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – С. 7–20, 26–36.
6. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2006. – С. 76–96.
7. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібник / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 3–25.

Завдання для самоконтролю

1. Що таке мовознавство? Що таке мовні універсалиї? Яку структуру має мовознавство? Яка мета навчальної дисципліни? Чим різняться конкретно й загальне мовознавство? Які завдання розв'язує прикладна лінгвістика? Що вивчає зіставне мовознавство?

2. Що таке метод дослідження? Які два підходи застосовують під час вивчення мов? Які є методи дослідження мов? Які завдання описового методу та де його застосовують? Чим різняться зіставний і порівняльно-історичний методи вивчення мови? Опишіть методики структурного методу дослідження мови. Що передбачає компонентний аналіз значення слова? Для чого потрібен дистрибутивний аналіз? У чому сутність трансформаційного аналізу? Наведіть приклади. Які ще методи вивчення мови ви знаєте?

3. З якими суспільними й природничими науками пов'язане мовознавство? Поясніть, як саме вони пов'язані.

4. Які науки виникли на стику лінгвістики та інших наук?

5. Що відомо про природу й сутність мови? Доведіть, що мова є суспільним, а не біологічним чи психічним явищем?

6. Що таке мислення? Які є типи мислення? Як мислення пов'язане з мовою?

7. Що таке мова й мовлення? Чим вони різняться?

8. Які ще є засоби спілкування, крім природної мови? Що таке природні й штучні мови? Які є види штучних мов? У чому їхні переваги й недоліки?

9. Що таке семіотика? Що вам відомо про мову як знакову систему? Які одиниці є повноцінними мовними знаками? Що таке асиметрія знаків? Чому мову називають універсальною знаковою системою?

10. Чому мову вважають системою? Які її властивості? Яку структуру має мова? Які одиниці її головних рівнів? Як пов'язані ці рівні?

Практичне заняття 2

Тема 1.2 Мова й суспільство (2 год.)

План

1. Мова в суспільстві. Функції мови в соціумі.

2. Територіальна диференціація мови.

3. Соціальна диференціація мови.

4. Літературна мова, її ознаки.

5. Мовна політика держави. Мовна ситуація.

Ключові слова: діалектизми, жаргонізми, літературна мова, мовна політика, мовна ситуація, просторіччя, професіоналізми, соціальна диференціація мови, територіальна диференціація мови, унормованість, функції мови.

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис: навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 18–20.

2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 55–70.

3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ: Центр навч. літератури, 2006. – С. 22–24, 27–28, 31–38.

4. Дубічинський В. В. Основи загального та прикладного мовознавства : навч. посібник / В. В. Дубічинський. – Харків : Мадрид, 2016. – С. 69–89.

5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник / М. П. Кочерган. – Київ: ВЦ «Академія», 2004. – С. 20–26.

6. Масенко Л. Т. Нариси із соціолінгвістики / Л. Т. Масенко. – Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2010. – С. 29–39, 106–134.

Завдання для самоконтролю

1. Чому мову вважають суспільним явищем? Доведіть свою думку.
2. Розкрийте зв'язки мови із суспільством.
3. Як пов'язані мова й народ, мова й індивід, мова та соціальні групи?
4. Які функції виконує мова в суспільстві? Назвіть і поясніть їх.
5. Поясніть, що таке територіальна диференціація мови. Наведіть приклади.
6. Що таке соціальна диференціація мови? Наведіть приклади.
7. Що таке загальнонаціональна мова? Що таке літературна мова? Які її ознаки? Які функціональні стилі мови ви знаєте?
8. Що таке діалектизми, просторіччя, жаргонізми, аргі?
9. Що таке мовна політика? Що таке мовна ситуація? Які типи мовних ситуацій можливі?

Практичне заняття 3

Тема 2.1 Походження й закономірності розвитку мов (2 год.)

План

1. Проблема походження мови як засобу спілкування. Гіпотези виникнення мови.
2. Зовнішні й внутрішні причини розвитку мов.
3. Закономірності розвитку мови.
4. Типи мовного впливу та його наслідки.
5. Особливості розвитку різних мовних рівнів.
6. Розвиток і функціонування мов у різні історичні епохи.

Ключові слова: адстрат, біологічні й соціальні теорії виникнення мов, диференціація мов, екстралінгвістичні (позамовні, зовнішні) причини розвитку мов, лінгвістичні (мовні, внутрішні) причини розвитку мов, звуконаслідувальна теорія, звукосимволічна теорія, інтеграція мов, креольська мова, піджин, субстрат, суперстрат, схрещення мов, теорія вигуків, теорія еволюційного розвитку, теорія жестів, теорія моногенезу, теорія полігенезу, теорія соціального договору, теорія трудових вигуків.

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис: навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 22–29, 136.

2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 94–98, 145–158.

3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 39–50, 236–241.

4. Дубічинський В. В. Основи загального та прикладного мовознавства : навч. посібник / В. В. Дубічинський. – Харків : Мадрид, 2016. – С. 68, 84–88.

5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – С. 39–56.

6. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібн. / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 25–29.

Завдання для самоконтролю

1. Назвіть гіпотези (теорії) виникнення (походження) мов. Поясніть їх сутність, наведіть докази щодо їх неправомірності. Яка теорія походження мови, на ваш погляд, більш імовірна?

2. У чому різниця між походженням мови загалом і походженням конкретної мови?

2. Що означає поняття «об'єктивний характер законів розвитку мови»? Які є зовнішні й внутрішні причини розвитку мов?

3. Які можливі наслідки контактування мов? Наведіть приклади. Що таке піджин? Що таке креольська мова? Що в них спільне й відмінне?

2. Які є закономірності розвитку мов? Що таке диференціація та інтеграція мов? Наведіть приклади.

4. Що таке субстрат і суперстрат? Наведіть приклади з історії мов. Що таке адстрат?

3. Чи однаково розвиваються різні рівні мови? Доведіть на прикладах.

4. Як розвивалися та функціонували мови в різні історичні періоди?

Практичне заняття 4

Тема 2.2 Генеалогічна класифікація мов світу (2 год.)

План

1. Загальна характеристика мов світу.

2. Порівняльне мовознавство. Спорідненість мов світу, критерії спорідненості.

3. Класифікація мов світу за спорідненістю: сім'ї, групи, підгрупи.

4. Германська мовна група: склад, територія поширення, статуси мов.

5. Романська мовна група: склад, територія поширення, статуси мов.

6. Слов'янська мовна група: склад, територія поширення, статуси мов.

Ключові слова: генеалогічна класифікація мов світу, германська мовна група, індоєвропейська мовна сім'я, історично-порівняльне мовознавство, мовна група, мовна сім'я, романська мовна група, слов'янська мовна група.

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис: навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 41–46.

2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 99–132.

3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 243–249.

4. Дубічинський В. В. Основи загального та прикладного мовознавства : навч. посібник / В. В. Дубічинський. – Харків : Мадрид, 2016. – С. 13–16, 18–57.

5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – С. 58–100.

6. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібник / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ: Центр навч. літератури, 2006. – С. 83–89.

Завдання для самоконтролю

1. За якими параметрами можна порівнювати мови світу?
2. Що відомо про порівняльне вивчення мов? Назвіть прізвища вчених, які заклали основи порівняльно-історичного мовознавства.
3. За якими критеріями визначають спорідненість мов?
4. Що таке генеалогічна класифікація мов світу?
5. Скільки мовних сімей виокремлюють? Назвіть найбільші з них.
6. Назвіть групи індоєвропейської мовної сім'ї.
7. Розкажіть про германську мовну групу (підгрупи, мови – представники підгруп, територія поширення, статуси мов).
8. Розкажіть про романську мовну групу (підгрупи, мови – представники підгруп, територія поширення, статуси мов).
9. Розкажіть про слов'янську мовну групу (підгрупи, мови – представники підгруп, територія поширення, статуси мов).

Практичне заняття 5

Тема 3.1 Письмо: виникнення, види й етапи розвитку, значення в історії людства (2 год.)

План

1. Поняття «письмо». Передумови виникнення письма.
2. Етапи розвитку графічного письма.
3. Піктографія: значення, недоліки.
4. Идеографія: переваги, недоліки, територія поширення.
5. Силабічне письмо, його особливості.
6. Консонантне письмо, його особливості.
7. Фонографічне письмо: сутність, переваги, територія поширення.
8. Значення письма в історії розвитку людства.

Ключові слова: вавилонське письмо, идеограма, идеографія, ієрогліф, кіпу, консонантне письмо, письмо, піктограма, піктографія, протописьмо (предметне письмо), силабічне письмо, фонографічне письмо.

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис: навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 33–35.

2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 23–38.

3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 254–264.

4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – С. 164–174.

5. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібник / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 30–33.

6. Півторак Г. П. Письмо // Українська мова. Енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – Київ : Українська енциклопедія, 2000. – С. 476–478.

Завдання для самоконтролю

1. Що таке письмо?
2. Які були передумови виникнення письма?
3. Що ви знаєте про протописьмо? Які його види? Які його недоліки?
4. Що таке піктографія? Які народи користувалися нею? Чому піктографія не задовольняла користувачів? Чи застосовують нині засоби піктографії?
5. Що таке ідеографія? Що таке ідеограма? Які народи й досі користуються ідеографічним письмом? Які недоліки такого письма? Чому, незважаючи на недоліки, деякі народи так і не відмовилися від ідеографії?
6. Що таке силабічне письмо? Хто нині його використовує?
7. Що таке консонантне письмо? Які народи користуються ним?
8. Як виникло фонографічне письмо? Кому за це завдячуємо? Які переваги має буквено-звукове письмо?
9. Яке значення має письмо в історії суспільства?

Практичне заняття 6

Тема 3.2 Графіка. Види алфавітів. Орфографія.

Принципи орфографії (2 год.)

План

1. Графіка. Особливості графічних систем різних мов.
2. Алфавіт. Поняття «ідеальний алфавіт».
3. Орфографія. Принципи орфографії.
4. Принципи орфографії в різних мовах світу.
5. Транслітерування. Спеціалізовані системи письма (стенографія, транскрипція, транслітерація).

Ключові слова: алфавіт, графіка, диференційний (ідеографічний, смисловий, семантичний, символічний) принцип орфографії, історичний (історико-традиційний) принцип орфографії, кирилиця, латиниця, морфологічний принцип орфографії, орфографія, стенографія, транскрипція, транслітерація, фонетичний принцип орфографії.

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис : навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 35–39.

2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 38–42.

3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 264–268.

4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – С. 175–180.

5. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібник / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 30–33.

Завдання для самоконтролю

1. Що таке графіка? Які види графічних знаків ви знаєте?
2. Що таке алфавіт? Які чотири сім'ї алфавітів існують на планеті?
3. Поясніть поняття «ідеальний алфавіт». Чи є ідеальні алфавіти?
4. Що таке орфографія? Які є принципи орфографії? Поясніть сутність принципів орфографії. Наведіть приклади.
5. Чи збігаються в різних мовах принципи орфографії? Які принципи орфографії переважають в українській, російській, англійській, німецькій, французькій мовах?
6. Що таке транслітерування? Коли його застосовують?

Змістовий модуль 2

ФОНЕТИЧНА Й ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ПІДСИСТЕМИ МОВИ

Практичне заняття 7

Тема 4.1 Фонетика. Аспекти вивчення звуків. Класифікація звуків.

Фонема: визначення, позиції, варіанти (2 год.)

План

1. Фонетика як розділ мовознавства.
2. Фонетичне членування мовленнєвого потоку (фраза, фонетичне слово, склад, звук). Типи складів.
3. Аспекти вивчення звуків: фізичний, фізіологічний, функціональний.
4. Класифікація голосних і приголосних.
5. Фонологія. Фонема як одиниця фонології: визначення, ознаки, позиції, варіанти.
6. Транскрипція, її види та значення.

Ключові слова: активні органи мовлення, алофон, артикуляція звука, вокалізм, голосний, екскурсія, експериментальна фонетика, енклітики, звук, зіставна фонетика, історична фонетика, класифікація голосних (ряд, піднесення, (не)огублений / (не)лабіалізований), класифікація приголосних (сонорні, дзвінкі, глухі, м'які, тверді, губні, язикові, свистячі, шиплячі, глоткові, гортанні, проривні, зімкнено-прохідні, щілинні, африкати довгі й короткі), консонантизм, кульмінація, мовленнєвий потік, (не)лабіалізований звук, описова фонетика, пасивні органи мовлення, приголосний, проклітики, рекурсія, склад (відкритий, закритий, прикритий, неприкритий, (не)наголошений), транскрипція (фонетична, фонематична), фонема, фонетика, фонологія.

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис: навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 53–73, 87–89.

2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 170–191.

3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 61–102.

4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – С. 102–125, 152–163.

5. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібн. / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 34–43.

Завдання для самоконтролю

1. Що таке фонетика? Які розділи фонетики виділяють? Що є предметом вивчення зіставної фонетики? Які прилади використовує експериментальна фонетика? Для чого?

2. На які одиниці членують мовленнєвий потік? Що таке фраза, такт, фонетичне слово, склад, звук? Які є типи складів: Наведіть приклади.

3. Які є аспекти вивчення звуків?

4. Що таке акустика; сила, довгота, висота, довгота звуків, тембр?

5. Розкажіть про мовленнєвий апарат, активні й пасивні органи мовлення.

6. Що таке артикуляція звука? Які складники артикуляції?

7. Що таке голосні звуки? Як класифікують голосні звуки?

8. Що таке приголосні звуки? Як класифікують приголосні звуки?

9. Що таке дифтонги? Наведіть приклади. У яких мовах вони є?

10. Що передбачає функціональний аспект вивчення звуків? Що таке фонологія? Що таке фонема? Укажіть функції фонем. Назвіть ознаки фонем.

11. Розкажіть про позиції та варіанти фонем. Наведіть приклади.

12. Поясніть поняття «фонологічна система мови». У чому полягає національно-мовна своєрідність фонологічних систем різних мов?

13. Що таке транскрипція? Які є її види?

Практичне заняття 8

Фонетичні процеси й закони.

Тема 4.2 Просодичні засоби мовлення (наголос, інтонація) (2 год.)

План

1. Позиційні й комбінаторні зміни звуків у мовленні.

2. Історичні та синхронні фонетичні процеси. Фонетичні закони.

3. Орфоепія як розділ мовознавства.

4. Наголос: визначення, види, функції.

5. Інтонація, її особливості.

Ключові слова: епентеза, дивергенція, інтонація, комбінаторні зміни звуків (акомодація, асиміляція, дисиміляція, дієреза, метатеза, гаплогія, субституція), конвергенція, наголос (динамічний, квантитативний і музичний);

фіксований і нефіксований; рухомий і нерухомий; словесний, фразовий, логічний, емпатичний), орфоепія, позиційні зміни звуків (протеза, редукція голосних, оглушення дзвінких приголосних), просодичні засоби мовлення, фонетичний процес (прогресивний, регресивний, повний, частковий, контактний, дистанційний).

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис: навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 69–87.

2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 192–199.

3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 102–123.

4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – С. 126–151.

5. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібник / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 37–39, 42–43.

Завдання для самоконтролю

1. Що таке фонетичний процес? Які є позиційні зміни звуків у мовленні? У яких мовах вони трапляються? Наведіть приклади.

2. Які є комбінаторні зміни звуків у мовленні? Наведіть приклади?

3. Назвіть види асиміляції. Наведіть приклади. Що спільного й відмінного між асиміляцією та дисиміляцією?

4. Що таке орфоепія? Які правила орфоепії англійської (французької, німецької, української, російської) мови вам відомі?

5. Що таке наголос? Які є види наголосу? Назвіть типи словесного наголосу, наявні в різних мовах. Яке значення має наголос у мовленні? Що таке енклітики й проклітики? Схарактеризуйте особливості наголосу в англійській, німецькій, французькій, українській, латинській, польській мовах.

6. Що таке інтонація? Які складники та функції інтонації?

7. Які фонетичні закони ви знаєте? Що таке конвергенція та дивергенція звуків? Наведіть приклади.

Практичне заняття 9

Тема 5.1 Лексикологія як розділ мовознавства.

Слово та його значення. Класифікації слів (2 год.)

План

1. Лексикологія як розділ мовознавства.
2. Слово та його лексичне значення. Види лексичних значень.
3. Лексема. Формальне й семантичне варіювання лексеми.
4. Класифікація лексики за значенням.
5. Класифікація лексики за сферами й частотою вживання.
6. Склад лексики за походженням.

Ключові слова: активна лексика, варваризми, гіпероніми й гіпоніми, діалектизми, екзотизми, етимологія, жаргонізми, запозичена лексика, звуження значення слова, інтернаціоналізми, іншомовні слова, калькування, книжна лексика, лексема, лексикологія, лексико-семантичний варіант (ЛСВ), лексичне значення (денотативне, сигніфікативне, конотативне; первинне й вторинне; пряме й переносне; вільне та зв'язане), метафора, метонімія, омографи, омоніми, омофони, омоформи, ономасіологія, ономастика, пасивна лексика, полісемія (багатозначність), професіоналізми, розмовна лексика, розширення значення слова, семантика, семантична структура слова, семасіологія, семема, синекдоха, синонімія, слово, стилістично нейтральна лексика, терміни.

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис : навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 90–106.
2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – К. : ВЦ «Академія», 2016. – С. 247–256, 258–263.
3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 124–152, 159–172.
4. Дубічинський В. В. Основи загального та прикладного мовознавства : навч. посібник / В. В. Дубічинський. – Харків : Мадрид, 2016. – С. 140–149, 155–157.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – С. 181–209, 214–224.
6. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібник / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 44–66.
7. Левицький В. В. Семасіологія / В. В. Левицький. – Вінниця : Нова книга, 2006. – С. 81–93.

Завдання для самоконтролю

1. Що таке лексикологія? Які розділи лексикології ви знаєте?
2. Що таке слово? Які ознаки воно має? Чим слово відрізняється від морфеми й словосполучення? Що таке лексема?
3. Що таке лексичне значення? Які види лексичних значень є? Наведіть приклади. Які типи переносних значень ви знаєте? Наведіть приклади.
4. Що таке полісемічні слова? Чим вони відрізняються від омонімів? Наведіть приклади. Поясніть поняття «лексико-семантичний варіант». Що таке внутрішня форма слова? Наведіть приклади розширення та звуження значень.
5. Що таке омоніми? Які є види омонімів? Які є суміжні з омонімією явища? Наведіть приклади. Наведіть приклади міжмовних омонімів.
6. Що таке пароніми? Наведіть приклади.
7. Що таке синоніми? Які є види синонімів? Наведіть приклади. Подайте приклади синонімічних рядів. Як називають перше слово синонімічного ряду? Які особливості цього слова?

8. Що таке антоніми? Які є види антонімів за структурою та за значенням? Наведіть приклади. Що спільного й відмінного між антонімією та синонімією?

9. Поясніть поняття «гіперонім» і «гіпонім». Наведіть приклади.

10. Які є види лексики за функціонально-стильовою належністю, частотою вживання, емоційно-експресивним забарвленням? Що таке активна й пасивна лексика? Наведіть приклади.

11. Що ви знаєте про запозичання? Які види слів, узятих з інших мов ви можете назвати? За якими ознаками можна віднайти запозичені слова? Із яких мов беремо в українську мову нові слова?

12. Що таке інтернаціоналізми? Наведіть приклади.

13. У чому небезпека запозичання? Обґрунтуйте користь запозичання слів.

Практичне заняття 10

Тема 5.2 Лексико-семантична підсистема мови, її структура. Фразеологія та лексикографія як розділи мовознавства (2 год.)

План

1. Лексико-семантична система мови, парадигматичні відношення в ній.
2. Лексико-семантичні поля й групи.
3. Синтагматичні відношення в лексико-семантичній системі мови.
4. Історичні зміни словникового складу мови.
5. Фразеологія як наука. Фразеологізми: визначення, типи, джерела походження.
6. Лексикографія як розділ мовознавства. Типи словників.

Ключові слова: активна й пасивна лексика, архаїзми, внутрішня форма слова, деетимологізація, енциклопедичний словник, етимологія, історизми, корпус мови. корпус словника, корпусна лінгвістика, крилаті слова, лексикографія, лексико-семантична група, лексико-семантична система, лексико-семантичне поле, лінгвістичний словник, макроструктура словника, мікроструктура словника, неологізми, парадигматичні відношення, синтагматичні відношення, умотивованість мовного знака, фразеологізм, фразеологічні зрощення (ідіоми), фразеологічні єдності, фразеологія.

Література

1. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 173–182.
2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 167–169, 256–258, 270–286.
3. Дубічинський В. В. Лексикографія : навч.-метод. посібник / В. В. Дубічинський. – Харків : НТУ «ХПІ», 2012. – С. 4–47.
4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – С. 210–213, 225–261.
5. Краснобаєва-Чорна Ж. Фраземіка та фраземографія в сучасній лінгвопарадигмі : підручник для студентів філол. факультетів вищих навчальних закладів / [за ред. А. П. Загнітка]. – Вінниця, 2018. – С. 54–150, 112–145.

6. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібник / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 53–66.

7. Левицький В. В. Семасіологія / В. В. Левицький. – Вінниця : Нова книга, 2006. – С. 295–329, 346–349.

Завдання для самоконтролю

1. Пригадайте, чому мову вважають системою? Що таке лексико-семантична підсистема мови?

2. Що таке парадигматичні відношення? Які різновиди парадигматичних відношень ви знаєте? Наведіть приклади.

3. Що таке синтагматичні відношення? Наведіть приклади.

4. Що означає поняття «польова структура лексико-семантичної системи»?

5. Які можливі історичні зміни словникового складу мови? Що таке історизми та архаїзми? Що таке неологізми? Наведіть приклади.

6. Що таке ономастика? Що таке етимологія? Поясніть поняття «умотивованість слова». Наведіть приклади умотивованих слів із різних мов. Як слід розуміти поняття «внутрішня форма слова»? Що таке деетимологізація?

7. Що таке фразеологія? Що таке фразеологізми? Які є види фразеологізмів? Які джерела походження фразеологізмів відомі?

8. Що таке лексикографія? Яку структуру мають словники? Які типи словників відомі? Яке значення має лексикографія для перекладача?

Практичне заняття 11

Тема 6.1 Національно-культурна специфіка значення слова.

Мовні картини світу (2 год.)

План

1. Національно-культурна специфіка значення слова.

2. Мовні картини світу.

3. Лінгвокультурологічна класифікація лексики. Фонова лексика.

4. Національна специфіка фразеологізмів.

5. Білінгвізм. Мовна інтерференція. Інтернаціоналізація словникового складу мови.

Ключові слова: білінгвізм, інтернаціоналізація словникового складу мови, лінгвокультурологічна класифікація лексики, мовна інтерференція, мовна картина світу, наукова картина світу, національно-культурна специфіка значення слова, табу, фонова лексика.

Література

1. Воробйова І. А. Основи лінгвокраїнознавства : навч. посібник / І. А. Воробйова. – Київ : ВД «Слово», 2014. – С. 25–32, 41–68, 207–228.

2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 263–269, 284–286.

3. Дубичинский В. В. Теория и лексикографическое описание лексических параллелей / В. В. Дубичинский, Т. Ройтер. – Харків : Підручник «НТУ «ХПИ»», 2015. – С. 42–50.

4. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2003. – С. 321–325.

5. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2006. – С. 294–303, 310–314, 339–348.

6. Краснобаєва-Чорна Ж. Фраземіка та фраземографія в сучасній лінгвопарадигмі : підручник для студентів філол. факультетів вищих навчальних закладів / [за ред. А. П. Загнітка]. – Вінниця, 2018. – С. 21–49.

7. Левицький В. В. Семасіологія / В. В. Левицький. – Вінниця : Нова книга, 2006. – С. 372–382, 404–410.

8. Масенко Л. Т. Нариси із соціолінгвістики / Л. Т. Масенко. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2010. – С. 97–105.

9. Основи перекладознавства : навч. посібник / За ред. А. Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 2008. – С. 146–153.

Завдання для самоконтролю

1. Чим зумовлено національно-культурну специфіку значення слова?

2. Що таке мовна картина світу? Наведіть приклади словосполучень із різних мов, що свідчать про особливості сприйняття світу певними націями. У чому відмінність мовної картини світу від наукової?

3. Що ви знаєте про лінгвокультурологічну класифікацію лексики?

4. Що таке фонова лексика? Наведіть приклади з мов, які вивчаєте.

5. Що можете сказати про типи співвідношень фразеологізмів у різних мовах? Які є способи передання фразеологізмів іншими мовами? Наведіть приклади.

6. Що таке білінгвізм? Поміркуйте, у чому користь або шкода білінгвізму для мовців. Що таке мовна інтерференція? Це корисне чи шкідливе явище?

7. Чим зумовлено сучасну інтернаціоналізацію мов? Наведіть приклади інтернаціоналізмів у різних мовах.

Практичне заняття 12

Тема 6.2 Еквівалентна й безеквівалентна лексика.

Лексичні паралелі (2 год.)

План

1. Еквівалентна й безеквівалентна лексика в міжкультурному спілкуванні.

2. Семантичний обсяг слів. Інтернаціоналізми. Екзотизми.

3. Лексичні паралелі (повні, часткові, «хибні друзі перекладача»).

4. Особливості перекладання «хибних друзів перекладача» іншими мовами.

Ключові слова: безеквівалентна лексика, еквівалентна лексика, екзотизми, інтернаціоналізми, лексичні лакуни, лексичні паралелі, міжкультурна комунікація, міжмовні омоніми, міжмовні пароніми, «хибні друзі перекладача».

Література

1. Воробйова І. А. Основи лінгвокраїнознавства : навч. посібник / І. А. Воробйова. – Київ : ВД «Слово», 2014. – С. 105–109, 139–151.

2. Дубічинський В. В. Основи загального та прикладного мовознавства : навч. посібник / В. В. Дубічинський. – Харків : Мадрид, 2016. – С. 149–154.

3. Дубичинский В. В. Теория и лексикографическое описание лексических параллелей / В. В. Дубичинский, Т. Ройтер. – Харків : Підручник «НТУ ХПИ», 2015. – С. 6–41, 50–82.

4. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2006. – С. 304–338.

5. Основи перекладознавства : навч. посібник / За ред. А. Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 2008. – С. 115–119.

Завдання для самоконтролю

1. Що таке міжкультурне спілкування?
2. Що таке еквівалентна й безеквівалентна лексика? Наведіть приклади.
3. Що таке інтернаціоналізми? Що таке екзотизми? Наведіть приклади.
4. Що таке семантичний обсяг слів? Що таке лексичні паралелі? Поясніть поняття «повні лексичні паралелі», «часткові лексичні паралелі», «хибні друзі перекладача». Наведіть приклади з різних мов.
5. Які способи перекладання «хибних лексичних паралелей» ви знаєте?

Змістовий модуль 3 ГРАМАТИЧНА СТРУКТУРА МОВИ

Практичне заняття 13

Тема 7.1 Морфологія. Види морфем й способи творення слів (2 год.)

План

1. Граматика як розділ мовознавства.
2. Граматичне значення, граматична форма, граматична категорія.
3. Морфеміка. Морфема: ознаки, види. Омонімія морфем.
4. Словотвір як розділ мовознавства. Способи творення нових слів.
5. Морфонологія як наука.

Ключові слова: афікс, афіксація, граматика, граматичне значення, граматична форма, граматична категорія, інтерфікс, корінь слова, морф (аломорф), морфема, морфеміка, морфемна будова слова, морфологія, морфонема, морфонологія, омонімія морфем, префікс, постфікс, похідна основа, продуктивний афікс, синтаксис, словотвір (дериватологія), словотвірна модель, словотвірне гніздо, словотвірний аналіз слова, словотвірний ланцюжок, словотворчий формант (афікс), словоформи, спільнокореневі слова, суфікс, твірна основа, флексія (закінчення).

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис : навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 113–123.

2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 210–222, 231–239.

3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 183–209, 218–226.

4. Дубічинський В. В. Основи загального та прикладного мовознавства : навч. посібник / В. В. Дубічинський. – Харків : Мадрид, 2016. – С. 109–116.

5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – С. 262–283.

6. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібник / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 67–72.

Завдання для самоконтролю

1. Що таке грамати́ка? З яких частин вона складається?

2. Що таке грамати́чне значення, грамати́чна форма, грамати́чна категорія? Наведіть приклади.

3. Що таке морфе́міка? Що таке морфе́ма? Що таке нульова морфе́ма? Наведіть приклади. Які є види морфе́м? Схарактеризуйте корінь, суфікс, префікс, постфікс, інтерфікс, циркумфікс, конфікс, флексію (закінчення).

4. Що таке омоні́мія морфе́м? Наведіть приклади.

5. Що таке словотві́р? Що таке тві́рна й похі́дна основи? Які є способи творення нових слів? Наведіть приклади. Що таке продуктивні способи словотвору? Що таке словотві́рний ланцюжок і словотві́рне гніздо?

6. Що таке морфоно́логія? Наведіть приклади морфоне́м.

Практичне заняття 14

Тема 7.2 Частини мови. Способи вираження грамати́чних значень у різних мовах (2 год.)

План

1. Частини мови, критерії їх виділення.

2. Лексико-грамати́чні класи слів у різних мовах.

3. Синтетичні способи вираження грамати́чних значень.

4. Аналітичні способи вираження грамати́чних значень у різних мовах.

5. Історична змінність способів і засобів вираження грамати́чних значень.

Ключові слова: аналітичні способи вираження грамати́чних значень, частини мови, критерії виділення частин мови, опрощення, перерозклад, синтетичні способи вираження грамати́чних значень, суплетиві́зм, ускладнення.

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис : навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 123–125.

2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 223–230, 239–246.

3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 226–229.

4. Дубічинський В. В. Основи загального та прикладного мовознавства : навч. посібник / В. В. Дубічинський. – Харків : Мадрид, 2016. – С. 114, 116–117.

5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – С. 284–294.

6. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібник / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 68–71.

Завдання для самоконтролю

1. Що таке частини мови?

2. За якими критеріями виокремлюють частини мови? У чому сутність цих критеріїв? Чому не можна користуватися якимсь одним критерієм? Наведіть приклади. Схарактеризуйте різні частини мови.

3. Які є синтетичні способи вираження граматичних значень? Наведіть приклади.

4. Розкажіть, які є аналітичні способи вираження граматичних значень? Наведіть приклади.

5. Чи можуть із часом змінюватися способи вираження граматичних значень у певній мові? Наведіть приклади. Що таке опрощення, перерозклад, ускладнення, зміни за аналогією? Наведіть приклади.

Практичне заняття 15

Тема 8.1 Речення та його ознаки. Типи речень.

Актуальне членування речення (2 год.)

План

1. Синтаксис як розділ мовознавства.

2. Словосполучення: визначення, ознаки, види, синтаксичні зв'язки в них.

3. Речення та його ознаки. Типи простих і складних речень.

4. Актуальне членування речення.

5. Пунктуація як розділ мовознавства.

Ключові слова: актуальне членування речення, двоскладні й односкладні речення, керування, модальність, окличні й неокличні речення, питальні речення, поширені й непоширені речення, предикативність, прилягання, прості й складні речення, пунктуація, речення, розповідні речення, синтаксис, словосполучення, спонукальні речення, тема й рема, узгодження.

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис : навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 126–132.

2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 287–303.

3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 229–238.

4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручн. / М. П. Кочерган. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – С. 307–320.

5. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібник / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 73–82.

Завдання для самоконтролю

1. Що таке синтаксис?

2. Що таке словосполучення? Які види зв'язку між членами словосполук можливі? Чим відрізняються фразеологізми від вільних словосполучень?

3. Що таке речення? Які його основні ознаки? Що таке предикативність? Як ви розумієте поняття «модальність»? Чим речення відрізняється від слова й словосполучення? З якими логічними категоріями співвідноситься речення?
4. Які є типи простих речень? Наведіть приклади.
5. Які є типи складних речень? Наведіть приклади.
6. Що таке структурна схема речення?
7. Що відомо про актуальне членування речень? Що таке тема й рема?
8. Що таке пунктуація? Які її головні принципи? Які є види розділових знаків?

Практичне заняття 16
Тема 8.2 Текст як синтаксична одиниця.
Функціональні стилі мови (2 год.)

План

1. Текстознавство (текстологія) як наука.
2. Текст як синтаксична одиниця.
3. Засоби зв'язку в текстах. Лінгвістичний аналіз тексту.
4. Стилїстика як розділ мовознавства.
5. Характеристика функціональних стилів мови.

Ключові слова: дискурс, епіграф, епістолярний стиль, жанр, засоби зв'язку в тексті, зв'язність тексту, інтенція автора, інтерпретація тексту, інтертекстуальність, конфесійний стиль, лінгвістичний аналіз тексту, науковий стиль, офіційно-діловий стиль, публіцистичний стиль, розмовний стиль, стилїстика, текст, текстологія (текстознавство), художній стиль, цитата, цілісність тексту.

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 132–136.
2. Воробйова І. А. Основи лінгвокраїнознавства : навч. посібник / І. А. Воробйова. – Київ : ВД «Слово», 2014. – С. 229–250.
3. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 303–305.
4. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 35–36.
5. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посібник / Т. А. Єщенко. – Київ : ВЦ «Академія», 2009. – С. 12–60, 145–148, 162–173.
6. Основи перекладознавства : навч. посібник / За ред. А. Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 2008. – С. 126–146.

Завдання для самоконтролю

1. Що таке текст як синтаксична одиниця? Що таке дискурс?
2. Що передбачає зв'язність тексту?
3. Які є засоби зв'язку частин тексту?
4. Поясніть поняття «інтенція автора», «інтертекстуальність», «епіграф», «жанр», «цілісність тексту», «цитата», «лінгвістичний аналіз тексту».

5. Що таке стилістика?

6. Які є функціональні стилі мови? Схарактеризуйте кожен стиль мови за схемою: сфера вживання, призначення, ознаки, мовні засоби, підстили.

Практичне заняття 17

Тема 9.1 Типологічна та соціолінгвістична класифікації мов світу (2 год.)

План

1. Розмаїтість мов світу. Мовні універсалії.
2. Типологічна класифікація мов світу.
3. Соціолінгвістична класифікація мов світу.
4. Ареальні особливості мов світу.

Ключові слова: аглютинативні мови, аналітичні мови, ареальна класифікація мов, кореневі мови, полісинтетичні мови, синтетичні мови, соціолінгвістична класифікація мов світу, типологічна класифікація мов, флективні мови.

Література

1. Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис : навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – С. 39–41.

2. Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – С. 133–144.

3. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – С. 242–243, 249–253.

4. Дубічинський В. В. Основи загального та прикладного мовознавства : навч. посібник / В. В. Дубічинський. – Харків : Мадрид, 2016. – С. 16–18, 57–67.

5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – С. 321–332.

6. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2006. – С. 52–57.

7. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібник / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – С. 85–89.

Завдання для самоконтролю

1. Що вам відомо про типологічну класифікацію мов світу? Схарактеризуйте кореневі, аглютинативні, полісинтетичні, флективні мови світу. Що таке аналітичні й синтетичні мови? Наведіть приклади.

2. Які принципи має соціолінгвістична класифікація мов світу?

3. Які є ареальні особливості світових мов?

4. Які ще класифікації мов світу відомі?

ДОДАТОК А

Теми рефератів

з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства»

Увага! Для написання рефератів бажано використовувати підручники й посібники зі вступу до мовознавства, окремих проблем мовознавства від 1991 року видання й більш нові.

1. Мовознавство як наука. Структура мовознавства.
2. Місце мовознавства в системі наук.
3. Проблеми сучасної мовознавчої науки.
4. Порівняльно-історичне мовознавство: ідеї, напрями, представники.
5. Методи дослідження мови.
6. Природа, сутність, функції та будова мови.
7. Мова й суспільство.
8. Літературна мова та інші форми існування мови.
9. Мова й мислення. Логічні та граматичні категорії.
10. Семіотика як наука про знаки. Мова як знакова система.
11. Мова й мовлення.
12. Структура мови.
13. Синхронія і діахронія в дослідженнях мови.
14. Основні гіпотези (теорії) походження мови.
15. Закономірності розвитку мов.
16. Розвиток і функціонування мов у різні історичні епохи.
17. Генеалогічна класифікація мов світу.
18. Слов'янські мови: склад, територія поширення, статуси мов.
19. Германські мови: склад, територія поширення, статуси мов.
20. Романські мови: склад, територія поширення, статуси мов.
21. Фонетика як лінгвістична дисципліна.
22. Аспекти вивчення звуків: фізичний, фізіологічний, функціональний.
23. Класифікація голосних і приголосних звуків української мови.
24. Фонетичне членування мовленнєвого потоку. Фонетичні одиниці.
25. Транскрипція: її значення, види, сфери застосування.
26. Наголос: визначення й види.
27. Фонетичні процеси в мовленні. Позиційні й комбінаторні зміни звуків.
28. Орфоепія. Транскрипція і транслітерація.
29. Лінгвістичний (функціональний) аспект вивчення звуків.
30. Фонема: визначення, ознаки, види, позиції фонем.
31. Фонологія як розділ мовознавства.
32. Фоностилістика як розділ мовознавства.
33. Наголос у різних мовах: види, функції.
34. Основні гіпотези (теорії) походження мови.
35. Походження й основні етапи розвитку письма. Значення письма в історії суспільства.
36. Графіка. Основні алфавіти світу.

37. Орфографія. Принципи орфографії в різних мовах світу.
38. Слово як основна одиниця мови: дефініція, ознаки.
39. Лексичне значення та його типи.
40. Семантична структура слова.
41. Ономасіологія як розділ мовознавства.
42. Семасіологія як розділ мовознавства.
43. Діалектологія як розділ мовознавства.
44. Полісемія (багатозначність мовних одиниць).
45. Синонімія як лексико-семантична категорія.
46. Антонімія як лексико-семантична категорія.
47. Омоніми та суміжні з омонімією явища. Паронімія.
48. Гіперо-гіпонімія й лексична конверсія.
49. Лексико-семантична система мови.
50. Парадигматичні й синтагматичні відношення в мові.
51. Основні способи збагачення словникового складу мови.
52. Запозичення як шлях збагачення словникового складу мови.
53. Склад лексики за походженням.
54. Склад лексики за частотою та сферами вживання.
55. Неологізми в мові й мовленні.
56. Історичні зміни словникового складу мови.
57. Стилїстична диференціяція лексики.
58. Ономастика як розділ мовознавства.
59. Етимологія як розділ мовознавства.
60. Лексикографія. Типи словників.
61. Фразеологія як розділ мовознавства. Види фразеологізмів.
62. Граматика, її розділи та одиниці. Граматичне значення. Граматична форма. Граматичні категорії.
63. Морфеміка. Морфема, типи морфем.
64. Морфонологія як наука.
65. Словотвір як розділ мовознавства. Способи творення слів.
66. Синтетичні й аналітичні способи вираження граматичних значень.
67. Принципи класифікації слів за частинами мови.
68. Характеристика основних частин мови.
69. Словосполучення. Типи словосполучень, види зв'язків у них.
70. Речення та його основні характеристики.
71. Актуальне членування речення.
72. Типи речень.
73. Пунктуація як розділ мовознавства.
74. Мовні універсалії.
75. Принципи класифікації мов світу.
76. Типологічна класифікація мов світу.
77. Соціолінгвістична класифікація мов світу.
78. Стилїстична диференціяція української мови.
79. Поняття про мовну норму. Типи мовних норм.

80. Соціолінгвістика як наука.
81. Мова й культура.
82. Мова, нація, держава.
83. Мовна політика. Мовна ситуація.
84. Суржик як мовне явище.
85. Лінгвістика тексту.
86. Порівняльно-історичне мовознавство.
87. Видатні українські мовознавці XIX століття.
88. Видатні українські мовознавці XX століття.
89. Сучасні видатні українські мовознавці.
90. Видатні англійські мовознавці.
91. Видатні німецькі мовознавці.
92. Російські лінгвістичні школи (Москва, Петербург, Казань). Видатні російські мовознавці.
93. Харківська мовознавча школа.
94. Видатні харківські мовознавці.
95. Прикладна лінгвістика: напрями, ідеї, представники.
96. Інтерлінгвістика як наука.
97. Роль мови у процесі пізнання світу. Когнітивна лінгвістика.
98. Етнолінгвістика як наука.
99. Лінгвогеографія як наука.
100. Лінгвокраїнознавство як наука.
101. Комунікативна лінгвістика як наука.
102. Вербальні й невербальні засоби спілкування.
103. Психолінгвістика як наука.
104. Комп'ютерна й корпусна лінгвістика.
105. Перспективи розвитку мовознавства в XXI столітті.
106. Історичні відомості про давніх германців, джерела відомостей про них.
107. Германістика як розділ мовознавства. Історія германістики.
108. Давні й сучасні германські мови.
109. Готська мова.
110. Порівняльно-історична характеристика фонетичної системи давніх германських мов.
111. Порівняльно-історична характеристика лексичної системи давніх германських мов.
112. Порівняльно-історична характеристика граматичної системи давніх германських мов.
113. Давньогерманська лексика.
114. Германська писемність.
115. Сучасне германське мовознавство. Основні напрями дослідження.
116. Роль англійської мови в контексті глобалізації.
117. Романське мовознавство.
118. Порівняльно-історична характеристика фонетичної, лексичної, граматичної систем давніх романських мов.

ДОДАТОК Б

Питання на іспит

з навчальної дисципліни «Вступ до мовознавства»

1. Місце мовознавства в системі наук.
2. Структура мовознавства.
3. Підходи до вивчення мови. Методи її дослідження.
4. Мова, її природа й функції.
5. Природні й штучні мови.
6. Мова й суспільство. Статус мови в суспільстві.
7. Мовна політика держави. Мовна ситуація.
8. Літературна мова й позалітературні елементи.
9. Мова й мислення.
10. Мова як знакова система.
11. Мова й мовлення.
12. Структура мови (мовні рівні та їх одиниці).
13. Гіпотези походження мови.
14. Закономірності розвитку мов.
15. Розвиток і функціонування мов у різні історичні періоди.
16. Генеалогічна класифікація мов світу. Групи індоєвропейської сім'ї мов.
17. Романська група мов: склад, територія поширення, статуси мов.
18. Германська група мов: склад, територія поширення, статуси мов.
19. Слов'янська група мов: склад, територія поширення, статуси мов.
20. Фонетика як розділ мовознавства. Фонетичне членування мовленнєвого потоку.
21. Аспекти вивчення звуків: фізичний, фізіологічний, функціональний.
22. Класифікація голосних і приголосних. Транскрипція, її види і значення.
23. Фонема як одиниця фонології. Ознаки, позиції та варіанти фонем.
24. Позиційні зміни звуків у мовленні.
25. Комбінаторні зміни звуків у мовленні.
26. Історичні та синхронні фонетичні процеси.
27. Фонетичні закони.
28. Орфоепія як розділ мовознавства.
29. Просодичні засоби мови (наголос, інтонація).
30. Наголос: визначення, види, значення.
31. Значення письма в історії суспільства. Передумови виникнення письма.
32. Етапи розвитку графічного письма.
33. Графіка. Алфавіт. Основні графічні системи світу.
34. Орфографія. Принципи орфографії.
35. Лексикологія як розділ мовознавства.
36. Слово як одиниця мови. Ознаки слова. Слово й лексема.
37. Лексичне значення та його види.
38. Умотивованість слова. Поняття «внутрішня форма слова».

39. Розряди слів за значенням (полісемічні слова, синоніми, антоніми, омоніми, гіпоніми, конверсиви).

40. Поняття «лексико-семантична система мови», «лексико-семантичне поле», «лексико-семантична група слів». Парадигматичні й синтагматичні відношення.

41. Класифікація лексики за функціонально-стильовою належністю, частотою вживання, емоційно-експресивним забарвленням.

42. Історичні зміни словникового складу мови: причини змін, неологізми й застарілі слова, запозичення.

43. Поняття «фразеологія». Фразеологізми: визначення, класифікація, джерела походження.

44. Поняття «лексикографія». Типи словників.

45. Морфеміка. Морфема, її ознаки. Види морфем. Омонімія морфем.

46. Поняття «словотвір». Способи творення нових слів у мові. Морфонологія. Поняття «продуктивність» у словотворі.

47. Граматика як розділ мовознавства. Граматичне значення, граматична форма, граматична категорія.

48. Синтетичні й аналітичні способи вираження граматичних значень.

49. Критерії виділення частин мови. Лексико-граматичні класи слів у різних мовах.

50. Словосполучення: визначення, ознаки, типи, синтаксичні зв'язки в них.

51. Речення та його ознаки. Типи речень.

52. Актуальне членування речення.

53. Пунктуація як розділ мовознавства. Види розділових знаків.

54. Текст як синтаксична одиниця. Засоби зв'язку частин тексту.

55. Функціональні стилі мови та їх характеристика.

56. Сутність типологічної класифікації мов світу. Типи мов за будовою.

57. Соціолінгвістична класифікація мов світу. Інші класифікації мов світу.

ДОДАТОК В

Список рекомендованої літератури

Базова література

- 1 Білецький А. О. Про мову і мовознавство : навч. посібник / А. О. Білецький. – Київ : АртЕк, 1996. – 223 с.
- 2 Бевзенко С. П. Вступ до мовознавства : короткий нарис : навч. посібник. – Київ : Вища школа, 2006. – 143 с.
- 3 Вступ до мовознавства : підручник / І. О. Голубовська, С. М. Лучканин, В. Ф. Чемес та ін. ; за ред. І. О. Голубовської. – Київ : ВЦ «Академія», 2016. – 320 с.
- 4 Вусик Г. Л. Вступ до мовознавства : навч. посібник для студ. ВНЗ / Ганна Вусик ; Бердян. держ. пед. ун-т, Ін-т філол. – Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня, 2010. – 358 с.
- 5 Вусик Г. Л. Вступ до мовознавства : модульний курс : навч. посібник / Ганна Вусик ; Бердян. держ. пед. ун-т, Ін-т філол. – 2-е вид., перероб. – Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня, 2010. – 120 с.
- 6 Гируцкий А. А. Введение в языковедение : учеб. пособие / А. А. Гируцкий. – Минск : «ТетраСистемс», 2001. – 288 с.
- 7 Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник / В. О. Горпинич. – Київ : ВЦ «Академія», 2004. – 336 с.
- 8 Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник / С. І. Дорошенко. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – 288 с.
- 9 Дрогомирецький П. П., Пена Л. І. Вступ до мовознавства : навчально-методичний посібник / П. П. Дрогомирецький. Л. І. Пена. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. – 102 с.
- 10 Дубічинський В. В. Лексикографія : навч.-метод. посібник / В. В. Дубічинський. – Харків : НТУ «ХПИ», 2012. – 68 с.
- 11 Дубічинський В. В. Основи загального та прикладного мовознавства : навч. посіб. / В. В. Дубічинський. – Х. : Мадрид, 2016. – 220 с.
- 12 Дубичинский В. В. Теория и лексикографическое описание лексических параллелей / В. В. Дубичинский, Т. Ройтер. – Харків : Підручник «НТУ “ХПИ”», 2015. – 148 с.
- 13 Дядечко Л. П. Крылатые слова как объект лингвистического описания: история и современность / Л. П. Дядечко. – Київ : Вид-во КНУ ім. Т. Шевченка, 2002. – 293 с.
- 14 Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посібник / Т. А. Єщенко. – Київ : ВЦ «Академія», 2009. – 264 с.
- 15 Жлуктенко Ю. О. Вступ до германського мовознавства : підручник / Ю. О. Жлуктенко, Т. А. Яворська. – 2-е вид., доп. – Київ : Вища школа, 1978. – 168 с.
- 16 Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства : навч. посібник / Ю. О. Карпенко. – Київ : ВЦ «Академія», 2006. – 336 с.

- 17 Копач О. И. Введение в языкознание : учебно-методический комплекс / О. И. Копач, В. В. Воронович. – Минск, 2011. – 216 с.
- 18 Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник. – Київ: ВЦ «Академія», 2004. – 368 с.
- 19 Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2003. – 464 с.
- 20 Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : ВЦ «Академія», 2006. – 424 с.
- 21 Крайчинська Г. В. Навчальні матеріали до курсу «Вступ до мовознавства» : метод. рекомендації для студентів I курсу бакалаврату напряму «Філологія» спеціальності «Англійська мова та література». – Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. – 110 с.
- 22 Краснобаєва-Чорна Ж. Фраземіка та фраземографія в сучасній лінгвопарадигмі : підручник для студентів філол. ф-тів вищих навчальних закладів / [за ред. А. П. Загнітка]. – Вінниця, 2018. – 200 с.
- 23 Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : навч. посібник / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навч. літератури, 2006. – 104 с.
- 24 Лінгвістичний аналіз : практикум : навч. посібник / За ред. Г. Р. Передрій. – Київ : ВЦ «Академія», 2005. – 212 с.
- 25 Монжалей Т. К. Вступ до мовознавства : навч. посібник / Т. К. Монжалей. – Суми : Університетська книга, 2011. – 184 с.
- 26 Немченко В. Н. Введение в языкознание : учебник для вузов / В. Н. Немченко. – Москва : Дрофа, 2008. – 703 с.
- 27 Петровська С. С. Вступ до мовознавства : навч.-метод. комплекс : для студ. ф-ту інозем. філології. – У 3-х ч. [4-е вид., випр. і доп.] – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2016. – Ч. 1. – 155 с.
- 28 Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми: підручник. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
- 29 Скаб М. С. Вступ до мовознавства. Практикум : навч. посібник / Мар'ян Скаб, Галина Кузь ; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2012. – 103 с.
- 30 Тищенко К. Основи мовознавства : системний підручник / К. Тищенко. – Київ : ВПЦ «Київський ун-т», 2007. – 308 с.
- 31 Ющук І. П. Вступ до мовознавства / І. П. Ющук. – К. : Рута, 2000. – 128 с.

Допоміжна література

- 32 Абрамян К. Ш. Введение в языкознание : учеб. пособие / К. Ш. Абрамян, К. С. Акопян. – Ереван : Лингва, 2010. – 130 с.
- 33 Алефиренко Н. Ф. Теория языка : вводный курс : учеб. пособие / Н. Ф. Алефиренко. – Москва : ИЦ «Академия», 2004. – 368 с.
- 34 Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – Москва : РАН, 1995. – 472 с.

- 35 Баранникова Л. И. Введение в языкознание : учебное пособие / Л. И. Баранникова. – Изд. 2-е, доп. – Москва : КД «Либроком», 2010. – 392 с.
- 36 Баранов А. Н. Аспекты теории фразеологии / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский. – Москва : Знак, 2008. – 656 с.
- 37 Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. – Москва : Эдиториал УРСС, 2001. – 360 с.
- 38 Березин Ф. М. История лингвистических учений : учебник для филол. вузов. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Высшая школа, 1984. – 319 с.
- 39 Бурлак С. А. Происхождение языка : факты, исследования, гипотезы / С. А. Бурлак. – Москва : Corpus, 2011. – 462 с.
- 40 Бурлак С. А. Сравнительно-историческое языкознание : учебник / С. А. Бурлак. – Москва : ИЦ «Академия», 2005. – 432 с.
- 41 Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая ; [пер. с англ. А. Д. Шмелёва ; под ред. Т. В. Булыгиной]. – Москва : Языки русской культуры, 1999. – 780 с.
- 42 Вендина Т. И. Введение в языкознание : пособие / Т. И. Вендина. – Москва : Высшая школа, 2008. – 391 с.
- 43 Воробйова І. А. Основи лінгвокраїнознавства : навч. посібник / І. А. Воробйова. – Київ : ВД «Слово», 2014. – 272 с.
- 44 Герета Н. М. Вступ до мовознавства / Н. М. Герета, М. М. Торчинський. – Київ : Товариство «Знання», 2000. – 42 с.
- 45 Глазкова О. В. Вступ до мовознавства / О. В. Глазкова, Д. М. Колесник. – Черкаси : ЧІТІ, 1999. – 68 с.
- 46 Головин Б. Н. Введение в языкознание : учеб. пособие. – Изд. 3-е, испр. – Москва : Высшая школа, 1977. – 311 с.
- 47 Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К. : Логос, 2004. – 284 с.
- 48 Горох Г. В. Вступ до мовознавства : навч.-метод. посібн. / Г. В. Горох. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2002. – 76 с.
- 49 Гречко В. А. Теория языкознания / В. А. Гречко. – Москва : Высшая школа, 2003. – 375 с.
- 50 Донець Л. С. Вступ до мовознавства : практикум / Л. С. Донець, Л. І. Мацько. – Київ, 1989. – 183 с.
- 51 Дубичинский В. В. Лексикография русского языка / В. В. Дубичинский. – Москва : Наука : Флинта, 2009. – 432 с.
- 52 Зеленько А. С. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних вчень. Аспекти, методи, прийоми та процедури вивчення мови : посібник / А. С. Зеленько. – Луганськ, 2002. – 283 с.
- 53 Камчатнов А. М. Введение в языкознание / А. М. Камчатнов, М. А. Николина. – Москва : Флинта, 2016. – 232 с.
- 54 Кодухов В. И. Введение в языкознание : учебник для студентов пед. институтов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1987. – 288 с.
- 55 Куликова, И. С. Введение в языкознание : учебник для бакалавров / И. С. Куликова, Д. В. Салмина. – Москва : Юрайт, 2013. – 699 с.

- 56 Мазуркевич Л. В. Вступ до мовознавства / Л. В. Мазуркевич. – Київ : Вид-во НАУ, 2002. – 40 с.
- 57 Масенко Л. Т. Нариси із соціолінгвістики / Л. Т. Масенко. – Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2010. – 243 с.
- 58 Маслов Ю.С. Введение в языкознание / Ю. С. Маслов. – СПб. : Филол. ф-т СПбГУ; М.: ИЦ «Академия», 2007. – 304 с.
- 59 Мельников Г. П. Системная типология языков : Принципы. Методы. модели / Г. П. Мельников. – Москва : Наука, 2003. – 395 с.
- 60 Мечковская Н. Б. Общее языкознание : Структурная и социальная типология языков / Н. Б. Мечковская. – М. : Флинта : Наука, 2001. – 312 с.
- 61 Новиков Л. А. Семантика русского языка / Л. А. Новиков. – М., 1982. – 272 с.
- 62 Норман Б. Ю. Теория языка / Б. Ю. Норман. – Москва : Наука, 2003. – 296 с.
- 63 Основи перекладознавства : навч. посібн. / За ред. А. Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 2008. – 312 с.
- 64 Перетрухин В. Н. Введение в языкознание : курс лекций / В. Н. Перетрухин. – Москва : КД Либроком, 2016. – 359 с.
- 65 Плунгян В. А. Почему языки такие разные? / В. А. Плунгян. – Москва : АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2010. – 272 с.
- 66 Попова З. Д. Общее языкознание : учеб пособие / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Москва : АСТ : Восток – Запад, 2007. – 408 с.
- 67 Реформатский А. А. Введение в языковедение : учебник / А. А. Реформатский; под ред. В. А. Виноградова. – Москва : Аспект Пресс, 2006. – 536 с.
- 68 Реформатский А. А. Введение в языковедение: хрестоматия / А. А. Реформатский. – Москва : Аспект-Пресс, 2000. – 536 с.
- 69 Рождественский Ю. В. Введение в языкознание : учеб. пособие / Ю. В. Рождественский, А. В. Блинов ; под. ред. А. А. Волкова. – Москва : ИЦ «Академия», 2005. – 336 с.
- 70 Семиотика : учебное пособие к лекционным занятиям для студентов специальности «Теоретическая и прикладная лингвистика» / сост. И. В. Арзамасцева. – Ульяновск : УлГТУ, 2009. – 89 с.
- 71 Семчинський С. В. Вступ до порівняльно-історичного мовознавства / С. В. Семчинський. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2002.
- 72 Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики / Ю. С. Степанов. – Москва : Наука, 1975.
- 73 Сулейменов О. О. Мова письма. Погляд в доісторію – про походження писемності і мови Малого людства : [пер. з рос.]. / О. О. Сулейменов. – К. : Юніверс, 2006. – 471 с.
- 74 Терехова Д. І. Вступ до мовознавства : навч. посібн. / автор-упорядн. Д. І. Терехова. – Київ : Полтава : «Полтавський літератор», 2012. – 224 с.
- 75 Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – Москва : Слово, 2000. – 146 с.
- 76 Харченко С. В. Вступ до мовознавства / С. В. Харченко. – Київ : Вид-во НАУ, 2004. – 40 с.

- 77 Шайкевич А. Я. Введение в лингвистику : учеб. пособие / А. Я. Шайкевич. – Москва : ИЦ «Академия», 2005. – 400 с.
- 78 Швачко С.О. Вступ до мовознавства : навч. посібник / С. О. Швачко, І. К. Кобякова. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 224 с.
- 79 Широков О. С. Языковедение : введение в науку о языке / О. С. Широков. – Москва : Добросвет, 2003. – 736 с.

Словники та енциклопедії

- 80 Баранов А. Н. Англо-русский словарь по лингвистике и семиотике = English-Russian Dictionary of Linguistics and Semiotics / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский. – Изд. 2-е. – Москва : Азбуковник, 2001. – 626 с.
- 81 Баранов А. Н., Добровольский Д. О. Немецко-русский и русско-немецкий словарь лингвистических терминов с английским эквивалентом = Linguistisches Wörterbuch deutsch-russisch und russisch-deutsch mit englischen Äquivalenten / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский. – Москва : АСТ-Пресс Книга, Аст-Пресс Март, 2006. – 496 с.
- 82 Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – Київ : Довіра, 2007. – 205 с.
- 83 Библик С. П. Словник іншомовних слів / С. П. Библик, Г. М. Сютя ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – Харків: Фоліо, 2006. – 623 с.
- 84 Брусенская Л. А. Учебный словарь лингвистических терминов / Л. А. Брусенская, Г. Ф. Гаврилова, Н. В. Малычева. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2005. – 256 с.
- 85 Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1 728 с.
- 86 Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – Київ : Вища школа. – 1985. – 360с.
- 87 Єрмоленко С. Я. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Библик, О. Г. Тодор; за ред. С. Я. Єрмоленко. – Київ : Либідь, 2001. – 224 с.
- 88 Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов / Т. В. Жеребило. – Изд. 5-е, испр. и доп. – Назрань : ООО «Пилигрим», 2010. – 486 с.
- 89 Левицький, Ю.-М. Людські мови : енциклопедичний довідник : у 2 т. / Ю.-М. Левицький. – Монреаль-Львів, 2013. – Ч.1. – 2013. – 1804 с. – Ч. 2. – 2013. – 245 с.
- 90 Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд., доп. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – 707 с.
- 91 Назарян А. Г. Французско-русский учебный словарь лингвистической терминологии. – Москва : Высшая школа, 1989. – 448 с.
- 92 Розенталь Д. Э. Справочник по русскому языку. Словарь лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – Минск : Оникс, Мир и Образование, Харвест, 2008. – 624 с.
- 93 Російсько-український словник / І. О. Анніна, Г. Н. Горюшина, І. С. Гнатюк та ін.; За ред В. В. Жайворонка. – Київ : Абрис, 2003. – 1424 с.

- 94 Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава, 2006. – 718 с.
- 95 Словник іншомовних слів / Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта та ін. – Київ : Довіра, 2000. – 1018 с.
- 96 Струганець Л. В. Культура мови. Словник термінів / Л. В. Струганець. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 88 с.
- 97 Українська мова. Енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – Київ : Укр. енциклопедія, 2000. – 752 с.
- 98 Українська мова. Енциклопедія / Г. А. Губарева, О. М. Чуєшкова, Т. В. Михайлова та ін.; за ред. І. В. Муромцева. – Київ : Майстер-клас, 2011. – 400 с.
- 99 Хворостин Д. В. Англо-русский словарь лингвистических терминов. – Челябинск : Записки лингвиста, 2007. – 113 с.
- 100 Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: Енциклопедичний словник. – Київ : АртЕк, 1998. – 336 с.

ДОДАТОК Г

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Ф. С. Бацевич. – Київ : Довіра, 2007. – 205 с.– Режим доступу: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/>
2. Українська мова. Енциклопедія [Електронний ресурс] / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – Київ : Укр. енциклопедія, 2000. – 752 с. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник [Електронний ресурс] / М. П. Кочерган. – Київ: ВЦ «Академія», 2004. – 368 с. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/1222090548043/dokumentoznavstvo/vstup_do_movoznavstva
4. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства: навч. посібник [Електронний ресурс] / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 104 с. – Режим доступу: <http://194.44.152.155/elib/local/sk686575.pdf>
5. Ющук І. П. Вступ до мовознавства : навч. посібник [Електронний ресурс] / І. П. Ющук. – Київ : Рута, 2000. – 128 с. – Режим доступу: <http://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=8821>

Виробничо-практичне видання

Методичні рекомендації
щодо організації самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА»

*(для студентів 1 курсу денної форми навчання спеціальності
«Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно)»)*

Укладач **МИХАЙЛОВА** Тетяна Віталіївна

Відповідальний за випуск *О. Л. Ільєнко*
За авторською редакцією
Комп'ютерне верстання *Т. В. Михайлової*

План 2019, поз. 363М

Підп. до друку 09.08.2019. Формат 60 × 84 / 16.
Друк на ризографі. Ум. друк. арк. 3,3
Тираж 50 прим. Зам. №

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017.